

รายงานการวิจัย

การเสริมสร้างปัจจัยความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาส
ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์
Enhancing the Strength of the Visually Impaired
Underserved by Traditional Knowledge for Sustainable
Development in Phetchabun.

ธีรภัทร กิจจารักษ์
สาขาวิชาการบริหารงานท้องถิ่น
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประจำปีงบประมาณ 2561

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การเสริมสร้างปัจจัยความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาส
ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์

Enhancing the Strength of the Visually Impaired
Underserved by Traditional Knowledge for Sustainable
Development in Phetchabun.

นายธีรภัทร กิจจักษ์

สาขาวิชาการบริหารงานท้องถิ่น
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ทุนอุดหนุนโดย สำนักงานบริหารโครงการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัย
แห่งชาติ /มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์/งบประมาณแผ่นดินที่พิจารณาจากโดยผ่าน
ความเห็นชอบจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ประจำปีงบประมาณ 2561

ชื่องานวิจัย	การเสริมสร้างปัจจัยความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์ Enhancing the Strength of the Visually Impaired Underserved by Traditional Knowledge for Sustainable Development in Phetchabun.
ผู้วิจัย	นายธีรภัทร กิจจารักษ์
สาขาวิชา	สาขาวิชาการบริหารงานท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 2561

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ได้มีจุดประสงค์เพื่อการเสริมสร้างปัจจัยความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อนำไปสู่พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน 1) การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อเลียนแบบการรับรู้เสียงของปลาโลมาและนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตแทนไม้เท้า ผลการทดลองวัดความพึงพอใจโดยใช้แบบสอบถาม การทดลองสวมใส่ชุดสายรัดข้อมืออิเล็กทรอนิกส์ พบว่าผู้ทดลองมีความพึงพอใจอยู่ในระดับดี 2) การส่งเสริมด้านภาษาอังกฤษ และการปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของผู้พิการด้วยโอกาสทางสายตา องค์ความรู้นี้มีเป้าหมายสำหรับผู้พิการทางสายตา จากแบบสอบถามวัดประสิทธิภาพการผลิตนิทานพื้นบ้านเสียงภาษาอังกฤษออนไลน์เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนพิการทางสายตา : กรณีศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์ อยู่ในระดับมาก 3) การสร้างยุทธศาสตร์วิธีการนวดแผนไทยสำหรับผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อพัฒนาทางอาชีพ ได้มีการจัดโครงการอบรมการนวดแผนไทยเพื่อพัฒนาอาชีพให้ผู้ด้อยโอกาสได้ประกอบอาชีพสุจริตและสร้างรายได้ให้ครอบครัวในปัจจุบัน

คำสำคัญ เสริมสร้างปัจจัยความเข้มแข็ง, ผู้พิการทางสายตา, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Research Title : Enhancing the Strength of the Visually Impaired
Underserved by Traditional Knowledge for Sustainable
Development in Phetchabun.

Researcher : Teeraphat Kitjarak.

Program : Program in Local Administration.
Faculty of Humanities and Social Sciences
Phetchabun Rajabhat University. 2561

Abstract

The purpose of this research is to enhance the strength of the disadvantaged visually impaired people with local wisdom for sustainable development in Phetchabun Province. To lead the development of local wisdom in Phetchabun province in 3 areas : 1) Development of sonar gloves for disadvantaged visually impaired groups in Phetchabun Province To mimic the perception of the dolphin's voice and apply it to life operations instead of walking sticks The results of the experiment measured satisfaction by using the experiment questionnaire wearing an electronic wristband set. Found that the subjects were satisfied at a good level good 2) Development of sonar gloves for disadvantaged visually impaired groups in Phetchabun Province To mimic the perception of the dolphin's voice and apply it to life operations instead of walking sticks The results of the experiment measured satisfaction by using the experiment questionnaire wearing an electronic wristband set. Found that the subjects were satisfied at a high level 3) Creating a strategy of Thai massage methods for disadvantaged visually impaired people in Phetchabun Province For professional development Has organized a Thai massage training program for career development for underprivileged people to earn a living in good faith and generate income for the current family

Keywords: Strengthen the strength factor, visually impaired, local wisdom

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยคำแนะนำต่างๆ จากคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ให้ความร่วมมือช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากบุคคลหลายฝ่ายที่สละเวลาให้คำแนะนำ คำปรึกษา รวมถึงข้อเสนอแนะต่างๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ สาขาวิชาการบริหารงานท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นอย่างสูง ที่ได้ให้ความกรุณา ให้คำปรึกษา แนะนำ ให้แก่ผู้วิจัย จึงขอขอบพระคุณ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยครั้งนี้มา ณ ที่นี้ด้วย

ธีรภัทร กิจจารักษ์

4 ธันวาคม 2561

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ทฤษฎี สมมุติฐาน และกรอบแนวความคิดของโครงการ	2
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.5 แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย	4
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ	5
2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ	14
2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	22
2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง	27
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	40
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	42
3.1 กลยุทธ์ของแผนงานวิจัย	42
3.2 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย	42
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	42
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	43
3.5 สถิติที่ใช้ในการวิจัย	43
บทที่ 4 ผลการการวิจัย	45
4.1 ผลการศึกษาความพึงพอใจ	45
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	48
5.1 สรุปผลการวิจัย	48
5.2 อภิปรายผล	48
5.3 ข้อเสนอแนะ	49
บรรณานุกรม	50
ประวัติผู้วิจัย	52

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4.1 จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลลักษณะประชากร จำแนกเพศ	45
4.2 จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลลักษณะประชากร จำแนกอายุ	45
4.3 จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลลักษณะประชากร จำแนกตามรายได้	46
4.4 ผลประเมินความพึงพอใจแบบสอบถามพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้ง 3 ด้าน	46

สารบัญภาพ

รูปภาพ	หน้า
2.1 การจัดลำดับขั้นของความต้องการในทัศนะของ Maslow	14

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และเอดส์ หรือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เป็นบุคคลที่ประเทศยังไม่ให้ความสำคัญ ซึ่งจะว่าไปแล้วปัจจุบันชุมชนไทยทุกระดับเป็นสังคมที่ยังไม่เอื้ออาทรสำหรับคนพิการหรือคนด้อยโอกาสทางสังคม ดังนั้นสิ่งสำคัญสังคมจะต้องกำหนดคุณค่า และให้โอกาสแก่บุคคลเหล่านี้ เช่น ระบบการสื่อสารที่อยู่อาศัยที่เพียงพอ โอกาสการศึกษา โอกาสการประกอบอาชีพสร้างรายได้แก่ตนเองและครอบครัว การยอมรับศักยภาพและศักดิ์ศรีที่แท้จริงของผู้พิการและผู้ด้อยโอกาสที่สังคมมองข้ามเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยโดยรวมได้แยกแยะผู้พิการและผู้ด้อยโอกาสเป็นกลุ่มคนอีกประเภทหนึ่งออกจากประชากรโดยรวมของประเทศ(สำนักส่งเสริมและพิทักษ์คนพิการ, 2546 : 2)

เมื่อเป็นอย่างที่กล่าวมาข้างต้น ทางออกจึงต้องสร้างพลังที่เข้มแข็งและเข้มข้น สามารถขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงสังคมโดยรวม ให้กลุ่มผู้พิการสายตาด้อยโอกาสมีส่วนร่วมในสังคม โดยการสร้างความรู้ซึ่งจะต้องสร้างจากผู้พิการและผู้ด้อยโอกาสและผู้เกี่ยวข้องจากระดับฐานรากเป็นต้นไป ช่วยกันก่อให้เกิดความรู้จากผู้พิการสายตาด้อยโอกาสในรูปแบบต่างๆ หลากๆ รูปแบบมุ่งเน้นการสำรวจสถานการณ์ของผู้พิการสายตาด้อยโอกาสในชุมชนแต่ละชุมชน ทำการศึกษาวิเคราะห์โอกาสและศักยภาพความสามารถในการช่วยเหลือตัวเองหรือการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันของผู้พิการสายตาด้อยโอกาส รวมทั้งการสร้างโอกาสทางอาชีพซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของผู้พิการสายตาด้อยโอกาสด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์คนพิการ, 2546:41) ดังนั้น การที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้พิการสายตาด้อยโอกาส ทำให้เกิดพลังทางสังคมสำหรับให้น่าอยู่มากยิ่งขึ้น ดังนั้น หน่วยงานทุกหน่วยงานรวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด จึงมีภาระหน้าที่ที่ต้องดูแลคุ้มครองให้ความช่วยเหลือแก้ไขให้ผู้พิการสายตาด้อยโอกาส ที่ได้รับความเดือดร้อนตามสิทธิที่บุคคลเหล่านั้นพึงได้รับ จากสังคมโดยให้โอกาสสามารถเข้าถึงความต้องการ ขั้นพื้นฐานคือ ด้านการศึกษา ด้านสุขภาพอนามัย ด้านที่อยู่อาศัย ด้านการทำงานและการมีรายได้ ด้านความมั่นคงทางสังคม และด้านบริการสังคมเป็นต้น

ปัจจุบันด้านการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพผู้พิการสายตาด้อยโอกาสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็นโอกาสทางสังคมที่ได้มอบให้แก่ผู้พิการสายตาด้อยโอกาสแต่ทั้งนี้ การช่วยเหลือดังกล่าวไม่สามารถช่วยเหลือได้อย่างทั่วถึงและไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ด้อยโอกาส เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันที่ค่าครองชีพสูง การช่วยเหลือของภาครัฐจึงไม่เพียงพอต่อความต้องการของกลุ่มเหล่านี้ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งของภาครัฐที่คอยให้ความช่วยเหลือกลุ่มผู้พิการด้อยโอกาส ซึ่งปัจจุบันจากการสำรวจข้อมูลในพื้นที่มีจำนวนประมาณ 300 คน จะได้เบี้ยยังชีพเดือน 500 บาท ส่วนใหญ่รายได้ประกอบอาชีพรายได้เฉลี่ย 3,000 ต่อเดือน อาชีพหลักได้แก่ เกษตรกร อาชีพเสริมรับจ้างทั่วไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างปัจจัยความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตา ด้อยโอกาสด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ศึกษากรณี ผู้พิการสายตา ด้อยโอกาส ฐานะยากจน อำเภอชนแดน อำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการพัฒนาคูณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสให้สามารถยืนอยู่ในสังคมได้ด้วย ตนเอง ไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากหน่วยงานเพียงอย่างเดียวอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดไป

1.2 จุดประสงค์ของการวิจัย

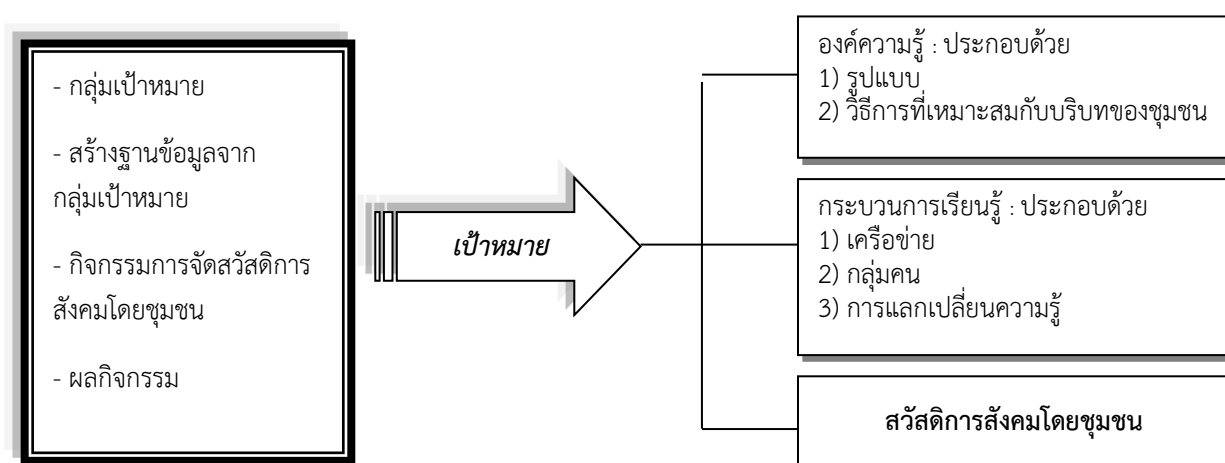
1.2.1 เพื่อศึกษาการเสริมสร้างปัจจัยความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตา ด้อยโอกาสด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์

1.2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตา ด้อยโอกาสด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ผู้พิการกล้าแสดงตนและมีส่วนร่วมกับสังคมเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์

1.2.3 เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการ พัฒนาความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตา ด้อยโอกาสด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกด้าน ตามความต้องการของชุมชน โดยใช้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นเครื่องมือ นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองและเอาชนะความยากจน

1.3 ทฤษฎี สมมุติฐาน และกรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัย ผู้วิจัยได้ออกแบบแนวทางชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาอำเภอชนแดน อำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

รูปที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัยการเสริมสร้างพลังความเข้มแข็ง

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ได้รับการเสริมสร้างปัจจัยความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์

1.4.2 ได้กระบวนการเรียนรู้ในผู้พิการสายตาด้วยโอกาสและกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

1.4.3 ผู้พิการสายตาด้วยโอกาสได้นำแนวทางไปพัฒนาตนเองในการดำเนินชีวิต และสามารถเลี้ยงชีพได้

1.5 แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย

แผนงานวิจัยนี้ได้แบ่งงานวิจัยเพื่อนำไปสู่พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน คือ การพัฒนาภูมิปัญญาสำหรับกลุ่มผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ , การพัฒนาหนังสือเสียงภาษาอังกฤษเพื่อปฏิสัมพันธ์สำหรับเด็กพิการทางสายตาด้วย และ การสร้างยุทธศาสตร์วิธีการนวดแผนไทยสำหรับผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อพัฒนาทางอาชีพ การส่งเสริมด้านภาษาอังกฤษ และการปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของผู้พิการด้วยโอกาสทางสายตา องค์ความรู้นี้มีเป้าหมายสำหรับผู้พิการทางสายตา

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย การเสริมสร้างปัจจัยความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ
- 2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ

แรงจูงใจ

แรงจูงใจ คือ พลังผลักดันให้คนมีพฤติกรรม และยังกำหนดทิศทางและเป้าหมาย ของพฤติกรรม นั้นด้วย คนที่มีแรงจูงใจสูง จะใช้ความพยายามในการกระทำไปสู่เป้าหมายโดยไม่ลดละ แต่คนที่มีแรงจูงใจต่ำ จะไม่แสดงพฤติกรรม หรือไม่ก็ล้มเลิก การกระทำ ก่อนบรรลุเป้าหมาย

ความหมายของแรงจูงใจ และการจูงใจ (Definition of motive and motivation)

แรงจูงใจ (motive) เป็นคำที่ได้ความหมายมาจากคำภาษาละตินที่ว่า movere ซึ่งหมายถึง "เคลื่อนไหว (move) " ดังนั้น คำว่าแรงจูงใจจึงมีการให้ความหมายไว้ต่างๆ กันดังนี้

แรงจูงใจ หมายถึง "บางสิ่งบางอย่างที่อยู่ภายในตัวของบุคคลที่มีผลทำให้บุคคลต้องกระทำ หรือ เคลื่อนไหว หรือมี พฤติกรรม ในลักษณะที่มีเป้าหมาย" (Walters.1978 :218) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แรงจูงใจเป็นเหตุผล ของการกระทำ นั่นเอง

แรงจูงใจ หมายถึง "สภาวะที่อยู่ภายในตัวที่เป็นพลัง ทำให้ร่างกายมีการเคลื่อนไหว ไปในทิศทาง ที่มีเป้าหมาย ที่ได้เลือกไว้แล้ว ซึ่งมักจะเป็นเป้าหมายที่มีอยู่ภาวะสิ่งแวดล้อม" (Loundon and Bitta.1988:368)

จากความหมายนี้จะเห็นได้ว่า แรงจูงใจจะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ

- (1) เป็นกลไกที่ไปกระตุ้นพลังของร่างกายให้เกิดการกระทำ และ
- (2) เป็นแรงบังคับให้กับพลังของร่างกายที่จะกระทำอย่างมีทิศทาง

ส่วนการจูงใจ (motivation) เป็นเงื่อนไขของการได้รับการกระตุ้นโดยมีการให้ความหมายไว้ ดังนี้

การจูงใจ หมายถึง "แรงขับเคลื่อนที่อยู่ภายในของบุคคลที่กระตุ้นให้บุคคลมีการกระทำ" (Schiffman and Kanuk. 1991:69)

การจูงใจ เป็นภาวะภายใน ของบุคคล ที่ถูกกระตุ้นให้กระทำพฤติกรรมอย่างมีทิศทางและต่อเนื่อง (Anita E. Woolfolk. 1995) การจูงใจเป็นภาวะในการเพิ่มพฤติกรรม การกระทำหรือกิจกรรมของบุคคล โดยบุคคลจูงใจ กระทำพฤติกรรม นั้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ (Domjan 1996)

การจูงใจ เป็นกระบวนการที่บุคคลถูก กระตุ้นจากสิ่งเร้าโดยจงใจ ให้กระทำหรือตื่นรนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง ซึ่งจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมที่เกิดจาก การจูงใจ เป็น พฤติกรรม ที่มีใช่เป็นเพียงการตอบสนองสิ่งเร้าปกติธรรมดา แต่ ต้องเป็นพฤติกรรมที่มีความเข้มข้น มีทิศทางจริงจัง มีเป้าหมายชัดเจนว่าต้องการไปสู่จุดใด และ พฤติกรรมที่เกิดขึ้น เป็นผลสืบเนื่องมาจาก แรงผลักดัน หรือแรงกระตุ้น ที่เรียกว่า แรงจูงใจ ด้วย

ความสำคัญของการจูงใจ

การจูงใจมีอิทธิพลต่อผลผลิต ผลผลิตของงานจะมีคุณภาพดี มีปริมาณมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับ การจูงใจในการทำงาน ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานจึงจำเป็นต้องเข้าใจว่าอะไร คือแรงจูงใจที่จะทำให้พนักงานทำงานอย่างเต็มที่ และไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายในการจูงใจพนักงาน เพราะ พนักงานตอบสนองต่อ งานและวิธีการขององค์กรแตกต่างกัน การจูงใจพนักงานจึงมี ความสำคัญ สามารถสรุปความสำคัญของการจูงใจในการทำงานได้ดังนี้

1. พลัง (Energy) เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญต่อการกระทำ หรือ พฤติกรรมของมนุษย์ในการทำงานใดๆ ถ้าบุคคลมี แรงจูงใจ ในการทำงานสูง ย่อมทำให้ขยันขันแข็ง กระตือรือร้น กระทำให้สำเร็จ ซึ่งตรงกันข้ามกับ บุคคลที่ทำงานประเภท "เช้าขาม เย็นขาม" ที่ทำงานเพียงเพื่อให้ผ่านวันๆ

2. ความพยายาม (Persistence) ทำให้บุคคลมีความมานะ อดทน บากบั่น คิดหาวิธีการ นำความรู้ความสามารถ และ ประสบการณ์ของตน มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่องานให้มากที่สุด ไม่ท้อถอย หรือลดความพยายามง่ายๆ แม้งาน จะมีอุปสรรคขัดขวาง และเมื่องานได้รับผลสำเร็จ ด้วยดีก็มักคิดหาวิธีการปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆ

3. การเปลี่ยนแปลง (variability) รูปแบบการทำงานหรือวิธีการทำงานในบางครั้ง ก่อให้เกิดการค้นพบช่องทาง ดำเนินงาน ที่ดีกว่า หรือประสบ ผลสำเร็จมากกว่า นักจิตวิทยาบางคนเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลง เป็นเครื่องหมายของ ความเจริญก้าวหน้า ของบุคคล แสดงให้เห็นว่า บุคคลกำลังแสวงหา การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ให้ชีวิต บุคคลที่มี แรงจูงใจ ในการทำงานสูง เมื่อดิ้นรน เพื่อจะบรรลุ วัตถุประสงค์ใดๆ หากไม่สำเร็จบุคคล ก็มักพยายามค้นหา สิ่งผิดพลาด และพยายามแก้ไข ให้ดีขึ้นในทุก วิธีทาง ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การทำงานจน ในที่สุดทำให้ค้นพบแนวทาง ที่เหมาะสมซึ่งอาจจะต่างไปจากแนวเดิม

4. บุคคลที่มีแรงจูงใจในการทำงาน จะเป็นบุคคลที่มุ่งมั่นทำงานให้เกิดความเจริญก้าวหน้า และการมุ่งมั่นทำงานที่ตนรับผิดชอบ ให้เจริญก้าวหน้า จัดว่าบุคคลผู้นั้นมี จรรยาบรรณในการทำงาน (work ethics) ผู้มีจรรยาบรรณในการทำงาน จะเป็นบุคคล ที่มีความรับผิดชอบ มั่นคงในหน้าที่ มีวินัยในการทำงาน ซึ่งลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์ ผู้มีลักษณะ ดังกล่าวนี้นี้ มักไม่มีเวลาเหลือพอที่จะคิดและทำในสิ่งที่ไม่ดี

ลักษณะของแรงจูงใจ

แรงจูงใจของมนุษย์มีมากมายหลายอย่าง เราถูกจูงใจให้มีการกระทำหรือพฤติกรรมหลายรูปแบบ เพื่อหาน้ำและ อาหารมาดื่มกิน สนองความต้องการทางกาย แต่ยังมีความต้องการมากกว่านั้น เช่น ต้องการความสำเร็จ ต้องการเงิน ค่าชมเชย อำนาจ และในฐานะที่เป็นสัตว์สังคม คนยังต้องการมีอารมณ์ผูกพันและอยู่รวมกลุ่มกับผู้อื่น แรงจูงใจ จึงเกิดขึ้นได้จากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

แรงจูงใจภายใน (intrinsic motives)

แรงจูงใจภายในเป็นสิ่งที่เกิดจากภายในตัวบุคคล อาจเป็นเจตคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ความตั้งใจ ความพอใจ ความต้องการ สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมค่อนข้างชัดเจน เช่น ลูกจ้างที่เห็นคุณค่าของงาน และมองว่าองค์กร คือ สถานที่ให้ชีวิตแก่ตนเองและครอบครัว เขาก็จะจงรักภักดีต่อองค์กร และหาวิธีที่ทำให้องค์กรเจริญก้าวหน้า หรือในกรณีที่บ้านเมืองประสบปัญหาเศรษฐกิจ ในช่วงเวลาของเศรษฐกิจซบเซา องค์กรจำนวนมากอยู่ในภาวะขาดทุน ไม่มีเงินจ่ายค่าตอบแทน แต่ด้วยความผูกพัน เห็นใจกันและกัน ทั้งเจ้าของกิจการ และพนักงานต่างร่วมกัน ค่าขายอาหารเล็กๆ น้อยๆ เพื่อให้มีรายได้ ประทับกันไปทั้งผู้บริหารและลูกน้อง และในภาวะดังกล่าวนี้จะเห็นว่า ลูกน้องหลายราย ที่ไม่ทั้งนายจ้าง ถึงไม่มีเงินเดือนหรือค่าตอบแทนให้ก็เต็มใจไปช่วยเสมอ ถ้าการกระทำดังกล่าวเป็นไปโดย เนื่องจากความรู้สึกที่ดีต่อเจ้านาย หรือด้วยความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกคนหนึ่งขององค์กร มิใช่เพราะ เกรงจะถูกไล่ออกหรือไม่มีที่ไป ก็กล่าวได้ว่า เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจภายใน

แรงจูงใจภายนอก (extrinsic motives)

แรงจูงใจภายนอกเป็นสิ่งผลักดันภายนอกตัวบุคคลที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ อาจจะเป็นการได้รับรางวัล การได้รับการยอมรับ เกียรติยศ ชื่อเสียง ยกย่อง แต่แรงจูงใจนี้ไม่คงทนถาวร ต่อพฤติกรรม บุคคลจะแสดงพฤติกรรม เพื่อตอบสนองสิ่งจูงใจดังกล่าว เฉพาะในกรณีที่ต้องการการยอมรับ ตัวอย่างแรงจูงใจภายนอกที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม เช่น ลูกจ้างทำงานเพียงเพื่อแลกกับเงินเดือนหรือค่าตอบแทน ลูกจ้างแสดงความขยันตั้งใจทำงานเพียงเพื่อเอาหน้าหรือให้นายจ้างมองเห็นแล้วได้รับความดีความชอบ

ธรรมชาติของแรงจูงใจ

1. ความต้องการ

ความต้องการ (needs) เป็นสภาพที่บุคคลขาดสมดุล เกิดแรงผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเพื่อสร้างสมดุลให้ตัวเอง เช่น คนที่รู้สึกเหนื่อยล้าโดยการนอน หรือนั่งพัก หรือเปลี่ยนบรรยากาศ เปลี่ยนอิริยาบถ ดูหนังฟังเพลง คนที่ถูกทิ้ง ให้อยู่คนเดียว เกิดความต้องการความรักความสนใจจากผู้อื่น เป็นแรงผลักดันให้คนๆ นั้น กระทำการบางอย่าง เพื่อให้ได้รับความรักความสนใจ ความต้องการมีอิทธิพลมากต่อพฤติกรรม กล่าวได้ว่าสิ่งที่กระตุ้น ให้บุคคล แสดงพฤติกรรม เพื่อบรรลุจุดหมายปลายทางที่ต้องการนั้น ส่วนใหญ่เกิดเนื่องมาจากความต้องการของบุคคล ความต้องการในคนเรามีหลาย

ประเภท นักจิตวิทยาแต่ละท่าน จะอธิบายเรื่อง ความต้องการในรูปแบบต่างๆ กัน แต่โดยทั่วไปแล้ว เราอาจแบ่งความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

ความต้องการทางกาย (Physical Needs) เป็นความต้องการที่เกิดจากธรรมชาติของร่างกาย เช่น ต้องการกินอาหาร หายใจ ขับถ่ายของเสีย การเคลื่อนไหว พักผ่อน และต้องการทางเพศ ความต้องการทางกายทำให้เกิดแรงจูงใจ ให้บุคคลกระทำการ เพื่อสนองความต้องการดังกล่าว เรียกแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการทางกายนี้ว่า แรงจูงใจทางชีวภาพ หรือทางสรีระ (biological motives) ความต้องการทางสังคม หรือ ความต้องการทางจิตใจ (Social or Psychological Needs) เป็นความต้องการที่เกิดจาก การเรียนรู้ทางสังคม เช่น ต้องการความรัก ความมั่นคง ปลอดภัย การเป็นที่ยอมรับในสังคม ต้องการอิสรภาพ ความสำเร็จ ในชีวิต และตำแหน่งทางสังคม ความต้องการทางสังคมหรือทางจิตใจดังกล่าวนี้ เป็นเหตุให้มนุษย์แสดง พฤติกรรม เพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางได้ เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการดังกล่าวคือ ทำให้เกิดแรงจูงใจที่เรียกว่า แรงจูงใจทางสังคม (Social Motives)

2. แรงขับ

แรงขับ (drives) เป็นแรงผลักดันที่เกิดจากความต้องการทางกาย และสิ่งเร้าจากภายในตัวบุคคล ความต้องการ และแรงขับมักเกิด ควบคู่กัน คือ เมื่อเกิดความต้องการแล้วความต้องการนั้นๆ ไป ผลักดันให้เกิดพฤติกรรม เราเรียกว่า เป็นแรงขับนอก จากนั้นแรงขับ ยังหมายถึง สภาพทางจิตวิทยาที่เป็นผล เนื่องมาจากความต้องการทางกาย เช่น ความหิว ทำให้เกิดสภาพทางจิตวิทยาคือ ใจสั่น ตาลอย หงุดหงิด อารมณ์เสีย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในหน่วยงาน เช่น การเร่งร้อน หาข้อสรุปจากการประชุม ในบรรยากาศที่ผู้เข้าประชุมทั้งหิว ทั้งเหนื่อย แทนที่จะได้ข้อสรุปที่ดี บางครั้งกลับ ก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้ง ไม่ได้รับผลสำเร็จตามที่ต้องการ หรือเพราะด้วยความหิว ความเหนื่อย ทำให้รีบสรุปและตกลง เรื่องงาน โดยขาดการไตร่ตรอง เพื่อจะได้รับประทานอาหารและพักผ่อน ซึ่งอาจก่อให้เกิด ผลเสียต่องานได้ แต่ในบางกรณี บุคคลบางคนก็อาจฉวยโอกาสของการที่คน ในที่ประชุมอยู่ในภาวะมีแรงขับด้านความหิว ความเหนื่อย มาเป็น ประโยชน์ ให้ลงมติบางเรื่องโดยง่ายและรวดเร็ว เพื่อประโยชน์ต่องาน

3. สิ่งล่อใจ

สิ่งล่อใจ (incentives) เป็นสิ่งชักนำบุคคลให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ จัดเป็น แรงจูงใจภายนอก เช่น ธนาการมีการประกาศเกียรติคุณ หรือการให้รางวัลในการคัดเลือกพนักงานดีเด่นประจำปี การมอบรางวัลแก่ทีมงาน ที่มีผลงานยอดเยี่ยม ตัวอย่างที่ยกมาเหล่านี้ จัดเป็นการใช้สิ่งล่อใจ มาสร้างแรงจูงใจ ในการทำงาน ให้เกิดแก่นักงานขององค์การทั้งสิ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า สิ่งล่อใจนั้น มักอยู่ในรูปแบบของ คำพูดชมเชย สิ่งของ รางวัล ที่ทำให้บุคคลพึงพอใจ

4. การตื่นตัว

การตื่นตัว (arousal) เป็นภาวะที่บุคคลพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรม สมองพร้อมที่จะคิด กล้าเมื่อนี้อพร้อมที่จะเคลื่อนไหว ลักษณะนี้ไม่ต่างกับการติดเครื่องยนต์ให้พร้อมจะทำงาน บุคลากรใน

องค์การถ้ามีการตื่นตัวในการทำงาน ย่อมส่งผลให้ทำงานได้ดีขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา ธรรมชาติ พฤติกรรมของมนุษย์พบว่า การตื่นตัวมี 3 ระดับ คือ การตื่นตัวระดับสูง การตื่นตัวระดับกลาง และการตื่นตัวระดับต่ำ โดยพบว่าดีที่สุดได้แก่ การตื่นตัวระดับกลาง ถ้าเป็นการตื่นตัวระดับสูง จะตื่นตัว มากไปจนกลายเป็นตื่นตกใจ หรือตื่นเต้น ขาดสมาธิในการทำงาน ถ้าตื่นตัวระดับต่ำก็มักทำงานทำงาน เฉื่อยชา ผลงานเสร็จช้า และจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้บุคคลตื่นตัว มีทั้งสิ่งเร้าภายนอก และสิ่ง เร้าภายในตัวได้แก่ ลักษณะส่วนตัวของบุคคล แต่ละคนที่มีต่างๆ กัน ทั้งในส่วนที่เป็นบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย และระบบสรีระภายในของผู้นั้น

การตื่นตัวกับอารมณ์ของมนุษย์มีความสัมพันธ์กัน และในขณะตื่นตัวการทำงาน ทาง สรีระของมนุษย์ มีการเปลี่ยนแปลง เช่น การเต้นของหัวใจจะแรงขึ้น กล้ามเนื้อจะเกร็ง ระบบประสาทอัตโนมัติ อยู่ในภาวะพร้อม จะทำงานเต็มที่ ซึ่งนักจิตวิทยามักเรียก ภาวะพร้อมของคนดังกล่าวนี้ว่า "ปฏิกิริยาพร้อมสู้ และพร้อมหนี" ซึ่งคำกล่าวนี้ เป็นการเปรียบเทียบอาการตื่นตัวของหมีป่า ถ้ามันจนมุม มันก็พร้อมสู้กับศัตรู ดังคำกล่าวที่ว่า "สุนัขจนตรอก" แต่ถ้ามันมองเห็น ช่องทางหนี มันก็จะหลบเร้นออก จากการต่อสู้ นั่น คือพร้อมที่จะทำได้ทุกรูปแบบ

5. การคาดหวัง

การคาดหวัง (expectancy) เป็นการตั้งความปรารถนา หรือการพยากรณ์ล่วงหน้าของ บุคคล ในสิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไป ตัวอย่างเช่น การที่คนงานคาดหวังว่า พวกเขาจะได้รับโบนัสประจำปีสัก 4-5 เท่าของเงินเดือน การคาดหวังดังกล่าวนี้ ส่งผลให้พนักงาน ดังกล่าว กระปรี้กระเปร่า มีชีวิตชีวา ซึ่งบาง คนก็อาจจะสมหวัง และมีอีกหลายคนที่ไม่ผิดหวัง ในชีวิตจริง ของคนเราโดยทั่วไป สิ่งที่เราคาดหวัง กับ สิ่งที่เกิดขึ้น มักไม่ตรงกันเสมอไป ช่วงห่างระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ถ้าห่างกันมากก็อาจทำให้ คนงานคับข้องใจ และ เกิดปัญหา ขัดแย้งอื่นๆ ตามมา เจ้าของกิจการ หรือผู้บริหารงานจึงควรมีการ สื่อสาร สร้างความเข้าใจ ระหว่างกัน ไม่สร้างความคาดหวังให้พนักงาน โดยที่สภาพความเป็นจริงทำไม่ได้ และอาจก่อให้เกิดปัญหาและความยุ่งยากในเวลาต่อมา

การคาดหวังก่อให้เกิดแรงผลักดัน หรือเป็นแรงจูงใจที่สำคัญต่อพฤติกรรมอีกส่วนหนึ่ง ในองค์การ ถ้าได้มีการกระตุ้น ให้พนักงาน ทำงานโดยวางแผนและเป้าหมาย ตั้งระดับของผลงานตาม ที่ควรจะเป็น อาจเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยยกระดับ มาตรฐานของผลงาน ของพนักงาน ซึ่งเมื่อได้ผลงานดี ขึ้น ผู้บริหารก็พิจารณาผลตอบแทน ที่ใกล้เคียงกับ สิ่งที่พนักงาน คาดว่า ควรจะได้ เช่นนี้นับว่า ได้รับ ประโยชน์พร้อมกัน ทั้งฝ่ายเจ้าของกิจการและผู้ปฏิบัติงาน

6. การตั้งเป้าหมาย

การตั้งเป้าหมาย (goal settings) เป็นการกำหนดทิศทางและ จุดมุ่งหมายปลายทางของ การกระทำกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งของบุคคล จัดเป็นแรงจูงใจจากภายในของบุคคลผู้นั้น ในการทำงาน ธุรกิจที่มุ่งเพิ่มปริมาณและคุณภาพ ถ้าพนักงานหรือนักธุรกิจมีการตั้งเป้าหมายในการทำงาน จะส่งผลให้ ทำงานอย่างมีแผน และดำเนินไปสู่เป้าหมาย ดังกล่าวเสมือนเรือที่มีหางเสือ ซึ่งในชีวิตประจำวันของ

คนเรานั้นจะเห็นว่า มีคนบางคนที่ทำอะไร ก็มักประสบความสำเร็จ หรือไม่สำเร็จดังกล่าว อาจจะ มีหลายประการ แต่ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลมากต่อความสำเร็จในการทำงาน คือการ ตั้งเป้าหมายในการทำงานแต่ละงานไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเจ้าของกิจการหรือผู้บริหารงาน ควรสนับสนุน ให้พนักงาน ทำงานอย่างมีเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อความเจริญก้าวหน้าขององค์กร และตัวของพนักงานเอง

ที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องที่มาของแรงจูงใจ ซึ่งได้แก่ ความต้องการ แรงขับ สิ่งล่อใจ การ ตื่นตัว การคาดหวัง และการตั้งเป้าหมาย จะเห็นได้ว่าค่อนข้างยากที่จะกล่าวอธิบายแต่ละเรื่องแยกจาก กันโดยเอกเทศ ทั้งนี้เนื่องจาก แต่ละเรื่องมี ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ตัวอย่างเช่น ความต้องการ ทำให้ เกิด ภาวะขาดสมดุล ภายในร่างกาย หรือ จิตใจ มนุษย์อยู่ใน ภาวะขาดสมดุลไม่ได้ ต้องหาทางสนอง ความต้องการ เพื่อให้เข้าสู่ภาวะสมดุล ส่งผลให้เกิดแรงขับหรือแรงผลักดันพฤติกรรม ทำให้มนุษย์แสดง พฤติกรรม อย่างมีทิศทาง มุ่งไปสู่เป้าหมาย เมื่อบรรลุเป้าหมายแล้ว แรงผลักดันพฤติกรรมก็ลดลง ภาวะ สมดุลก็กลับคืนมา อีกครั้งหนึ่ง จากคำอธิบายดังนี้ จะเห็นได้ว่า ที่มาของแรงจูงใจหลายเรื่องมี ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

รูปแบบแรงจูงใจ

บุคคลแต่ละคนมีรูปแบบแรงจูงใจที่แตกต่างกัน ซึ่งนักจิตวิทยาได้แบ่งรูปแบบ แรงจูงใจ ของมนุษย์ออกเป็นหลายรูปแบบที่สำคัญ มีดังนี้

1. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) หมายถึง แรงจูงใจที่เป็นแรง ขับให้บุคคลพยายามที่จะประกอบพฤติกรรม ที่จะประสบสัมฤทธิ์ผลตามมาตรฐานความเป็นเลิศ (Standard of Excellence) ที่ตนตั้งไว้ บุคคลที่มีแรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์ จะไม่ทำงานเพราะ หวังรางวัล แต่ ทำเพื่อจะ ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์จะมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

มุ่งหาความสำเร็จ (Hope of Success) และกลัวความล้มเหลว (Fear of Failure)

มีความทะเยอทะยานสูง

ตั้งเป้าหมายสูง

มีความรับผิดชอบในการทำงานดี

มีความอดทนในการทำงาน

รู้ความสามารถที่แท้จริงของตนเอง

เป็นผู้ที่ทำงานอย่างมีการวางแผน

เป็นผู้ที่ตั้งระดับความคาดหวังไว้สูง

2. แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ (Affiliative Motive) ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ มักจะเป็น ผู้ที่โอบอ้อมอารี เป็นที่รักของเพื่อนฝูง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยมักมีพื้นฐานสภาพครอบครัวที่อบอุ่น พ่อแม่ พี่น้องมีความรักสามัคคีกันดี มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) เมื่อทำสิ่งใด เป้าหมายก็เพื่อได้รับการยอมรับจากกลุ่ม

2) ไม่มีความทะเยอทะยาน มีความเกรงใจสูง ไม่กล้าแสดงออก

3) ตั้งเป้าหมายต่ำ

4) หลีกเลียงการโต้แย้งมักจะคล้อยตามผู้อื่น

3. แรงจูงใจใฝ่อำนาจ (Power Motive) สำหรับผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่อำนาจนั้นพบว่า ผู้ที่มีแรงจูงใจแบบนี้ส่วนมาก มีที่มาจาก การขาดบางสิ่งบางอย่างที่ต้องการ อาจจะเป็นเรื่องใดที่ทำให้รู้สึกว่าคุณเองมีปมด้อย จึงพยายามสร้างขึ้นมาเพื่อชดเชยกับสิ่งที่ตนเองไม่มีหรือขาดไป ผู้มีแรงจูงใจใฝ่อำนาจจะมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) ชอบมีอำนาจเหนือผู้อื่น ซึ่งบางครั้งอาจจะออกมาในลักษณะการก้าวร้าว

2) มักจะต่อต้านสังคม

3) แสวงหาชื่อเสียง

4) ชอบเสี่ยง ทั้งในด้านของการทำงาน ร่างกาย และอุปสรรคต่าง ๆ

5) ชอบเป็นผู้นำ

4. แรงจูงใจใฝ่ก้าวร้าว (Aggression Motive) ผู้ที่มีลักษณะแรงจูงใจแบบนี้มักเป็นผู้ที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบเข้มงวดมากเกินไป อาจเกิดจากครอบครัวใช้วิธีการลงโทษที่รุนแรงเกินไป ดังนั้น เด็กจึงหาทางระบายออกกับผู้อื่น หรืออาจจะมาจากการเลียนแบบ บุคคลหรือจากสื่อต่าง ๆ ผู้มีแรงจูงใจใฝ่ก้าวร้าว จะมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1) ถือความคิดเห็นหรือความสำคัญของตนเป็นใหญ่

2) ชอบทำร้ายผู้อื่น ทั้งการทำร้ายด้วยกายหรือวาจา

5. แรงจูงใจใฝ่พึ่งพา (Dependency Motive) สาเหตุของการมีแรงจูงใจแบบนี้ก็เพราะการเลี้ยงดูที่พ่อแม่ทะนุถนอมมากเกินไป ไม่ให้เด็กเรียนรู้ช่วยเหลือตนเอง ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่พึ่งพาจะมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) ไม่มั่นใจในตนเอง

2) ไม่กล้าตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง มักจะลังเล

3) ไม่กล้าเสี่ยง

4) ต้องการความช่วยเหลือและกำลังใจจากผู้อื่น

การจำแนกแรงจูงใจ

แรงจูงใจ สามารถจำแนกประเภทได้หลายวิธีที่มีความสำคัญมากได้แก่ การจำแนกประเภทของแรงจูงใจออกเป็น 5 ลักษณะดังนี้

(1) แรงจูงใจทั่วไป

(2) แรงจูงใจด้านร่างกายกับด้านจิตวิทยา

(3) แรงจูงใจที่รีบด่วน

(4) แรงจูงใจลำดับแรกกับแรงจูงใจลำดับสอง และ

(5) แรงจูงใจที่รู้สึกตัวกับแรงจูงใจที่ไม่รู้สึกตัว โดยมีรายละเอียดดังนี้

แรงจูงใจทั่วไป (Generic motives) ปกติจะหมายถึง แรงจูงใจที่มีพื้นฐานมาจากความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศการต่อสู้เพื่อการดำรงชีวิต ความภาคภูมิใจ ความสามารถเข้าสังคมได้ ความอยากรู้อยากเห็น ความกลัวและการปกป้องตัวเอง เป็นต้น วิธีการจัดกลุ่มของแรงจูงใจใดๆ ปกติมักจะให้ข้อมูลที่มากกว่า ความเป็นลักษณะทั่วไปอย่างง่ายๆ เช่น การจัดกลุ่มแรงจูงใจเป็นแรงจูงใจด้านร่างกาย และแรงจูงใจด้านจิตวิทยา

แรงจูงใจด้านร่างกาย (Physiological motives) จะเป็นแรงจูงใจที่เกี่ยวกับการทำหน้าที่พื้นฐานของร่างกายด้านกายภาพ เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศ การขจัดของเสีย ออกจากร่างกาย การพักผ่อน การทำงาน และความสุขสบายทางร่างกาย เป็นต้น

แรงจูงใจด้านจิตวิทยา (Psychological motives) คือ แรงจูงใจทั้งหลายที่มีอยู่ในจิตใจ (mind) เช่น ความปลอดภัย ความรัก การบรรลุความปรารถนา ความภาคภูมิใจ การสร้างชื่อเสียงให้กับตัวเอง การแสวงหาสถานภาพ การเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่นๆ ความสุข ความเศร้า และการมีอำนาจ เป็นต้น แม้ว่าแรงจูงใจ จะไม่มีแรงจูงใจที่พิจารณาในแง่ของการที่ต้องตอบสนองทันทีทันใด หรือไม่สามารถเลื่อนการตอบสนองออกไปได้ โดยแรงจูงใจที่รีบด่วนเป็นแรงจูงใจที่ต้องมีการตอบสนองในทันทีที่คอยไม่ได้ เราไม่อาจจะระบุชนิดของแรงจูงใจที่เป็นแบบรีบด่วนได้ เพราะขึ้นอยู่กับผู้บริโภคนแต่ละคนที่แตกต่างกันและในช่วงของเวลาของบุคคลแต่ละคนที่ต่างกัน ตัวอย่างเช่น ความหิวอาจมี

การจำแนกแรงจูงใจ (Classification of motives)

แรงจูงใจแบ่งออกได้เป็นสองประเภทดังนี้

ก. แรงขับปฐมภูมิ (primary drives)

เป็นแรงขับที่มีกำเนิดมาจากความต้องการทางร่างกาย และไม่ต้องอาศัยการเรียนรู้ (unlearned) หรือเรียกว่า แรงขับทางสรีรวิทยา (physiological drives) เช่น หิว กระหาย นอกจากนั้น มีแรงจูงใจบางอย่างที่มีได้เกิดจากการเรียนรู้เช่นกัน แต่มีได้เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา เช่น ความอยากรู้อยากเห็น ความรัก การกระตุ้นความรู้สึกจากการสัมผัส (sensory stimulation)

1. ความหิว (hunger) ร่างกายต้องการอาหารเพื่อการเจริญเติบโต อาหารจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของชีวิต ความรู้สึกหิว จะแตกต่างกันไป ในแต่ละคนและแต่ละเวลา สมอบางส่วนเกี่ยวข้องกับการควบคุมของความหิวและการกินอาหาร ส่วนที่สำคัญที่สุดคือ hypothalamus

2. ความกระหาย (Thirst) น้ำเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งสำหรับร่างกาย น้ำจะสูญเสียไปจากร่างกายในลักษณะต่างๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางปอด ต่อมเหงื่อและไต เมื่อมีการสูญเสีย น้ำเกิดขึ้นร่างกาย จำเป็นจะต้องรักษา ความสมดุลของน้ำ และอิเล็กโทรไลต์ให้คงอยู่ ความต้องการในลักษณะเช่นนี้จึงก่อให้เกิดแรงขับของความกระหาย

3. แรงขับทางเพศและความเป็นมารดา (Sex and maternal drives) แรงขับทางเพศและความเป็นมารดา (maternal behavior) เป็นแรงขับทางสรีรวิทยา สิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับฮอร์โมนในเลือด ซึ่งหลั่งออกมาจากอวัยวะของผู้ชาย ก่อให้เกิดความรู้สึกทางเพศแบบผู้ชาย ซึ่งหลั่งออกมาจากรังไข่ของผู้หญิงก่อให้เกิดความรู้สึกทางเพศแบบผู้หญิง โดยปกติความรู้สึกทางเพศในผู้หญิงจะมีมากเมื่อตอนไข่สุก และพร้อมที่จะเคลื่อนไหวหรือเคลื่อนไหวมาแล้วในมดลูก เมื่อมีกิจกรรมทางเพศ ในระยะนี้อาจมีการตั้งครรภ์เกิดขึ้นในช่วงสุดท้ายของการตั้งครรภ์จะมีฮอร์โมนตัวอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องการมีตัวเด็ก (fetus) ในมดลูกกระตุ้นให้มี prolactin จากต่อมพิทูอิทารี prolactin ดังกล่าวจะกระตุ้นต่อมนม ทำให้มีนมหลั่งออกมาสำหรับเลี้ยงทารก prolactin ยังมีส่วนทำให้เกิดพฤติกรรม ของความเป็นมารดาในแม่อีกด้วย

4. อุณหภูมิ (Temperature) ร่างกายต้องการความอบอุ่นและความหนาวเย็นที่พอเหมาะ กล่าวคือไม่ร้อนและหนาวจนเกินไป อากาศร้อนจัด หรือหนาวจัด จะก่อให้เกิดการปรับตัวทางร่างกาย เพื่อให้อุณหภูมิคงที่และเกิดแรงจูงใจในการแสวงหาเครื่องนุ่งห่ม ตัวรับ (receptors) สำหรับอุณหภูมิอยู่ที่ผิวหนัง ส่วนศูนย์ควบคุมอุณหภูมิที่ไฮโปทาลามัส

5. การหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด (Avoidance of pain) ความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงอันตรายต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ การดำรงอยู่ของมนุษย์และ สัตว์ทั้งหลาย

6. ความอยากรู้อยากเห็นและการกระตุ้นความรู้สึกจากการสัมผัส (Curiosity and sensory stimulation) พฤติกรรมในแต่ละวันทั้งของคนและสัตว์ มาจากแรงขับทางสรีรวิทยาที่เกี่ยวกับความอยากรู้อยากเห็นและ การกระตุ้นความรู้สึก จากการสัมผัส เช่น คนเราต้องใช้ตามองหลายสิ่งหลายอย่างจนนับไม่ถ้วน : หนังสือ รูปภาพ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ทีวีทัศน์ ภูเขา การแข่งขันกีฬา รถยนต์ เสื้อผ้า และจุดสนใจอื่นๆ บางครั้งเราต้องใช้พลังงานในกิจกรรมบางอย่าง เช่น การออกกำลังกาย การเล่นเกม การยกของ การเย็บเสื้อผ้า การเดินทาง และอื่นๆ การจูงใจมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง มิฉะนั้นคนเราจะไม่ทำสิ่งเหล่านี้ แต่แรงจูงใจในกรณีเหล่านี้มิได้เป็นเรื่องราวทางสรีรวิทยาโดยตรง

7. กิจกรรมและการจัดแจง (Activity and manipulation) แรงจูงใจบางอย่างมีกิจกรรมทางร่างกายและการจัดแจงเป็นเป้าประสงค์ ทั้งสัตว์และมนุษย์ต้องเสียเวลามากทีเดียว ในการเดินไปเดินมาโดยไม่มีเหตุผลชัดเจน คนชอบจัดแจงสิ่งของบางอย่าง เด็กเล่นอยู่กับของเล่นชิ้นเดิมไปมา

8. แรงจูงใจเกี่ยวกับความสามารถ (Competence motive) ความอยากรู้อยากเห็น และกิจกรรมต่างๆ ของเรา มีแรงจูงใจทั่วไปอย่างหนึ่งแฝงอยู่เบื้องหลัง คือแรงจูงใจสำหรับความสามารถ (motive for competence) ทั้งคนและสัตว์จะถูกจูงใจโดยแรงขับอันนี้ให้รู้จักศักยภาพ (potentialities) ของตนเองอย่างเต็มที่ และการกระทำดังกล่าว ก็ก่อให้เกิดความพอใจด้วย

ข. แรงขับทุติยภูมิ (secondary drives)

เป็นแรงขับที่มีความซับซ้อนมากกว่าแรงขับปฐมภูมิ โดยส่วนมากเกิดจากการเรียนรู้ แรงขับทุกอย่างถูกเปลี่ยนแปลงได้ (modified) โดยการเรียนรู้ บางทีเรียกว่าแรงจูงใจทางสังคม (social motives) หรือแรงขับทางจิตใจ (psychological drives) Morgan(1917) แบ่งแรงจูงใจทางสังคมออกเป็น

1. ความรักและความเกี่ยวเนื่อง (Affection and affiliation) แรงจูงใจทั้งสองอย่างนี้มีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างใกล้ชิด แต่ก็พอจะแยกออกจากกันได้ อันแรกคือความปรารถนาที่จะรักคนอื่น โดยเริ่มต้นกับแม่ของตนเอง อันหลังเป็นแรงจูงใจที่จะอยู่กับคนอื่น เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ความรักและความเกี่ยวเนื่องผูกพันกับคนอื่นจึงเป็นสิ่งจำเป็น แรงจูงใจเช่นนี้จะต้องมีต่อผู้อื่นด้วย นอกเหนือจากพ่อแม่และพี่น้องของตน มีการตอบสนองความต้องการ ซึ่งกันและกันในด้านต่างๆ

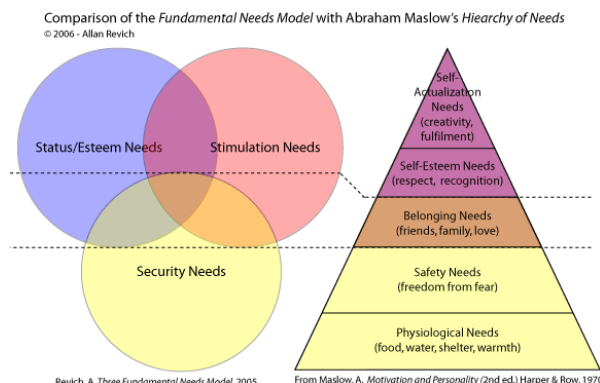
2. การยอมรับและการยกย่องทางสังคม (Social approval and esteem) เมื่อคนเราเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมก็จะต้องมีความรู้สึกว่าคนได้รับการยกย่องทางสังคม สิ่งนี้ยังรวมไปถึงแรงจูงใจเกี่ยวกับสถานภาพ (status) ตำแหน่ง (rank) ชื่อเสียง (prestige) และอำนาจ (power)

3. ความสัมฤทธิ์ (Achievement) แม้นักจิตวิทยาจะยอมรับว่าการยกย่องตนเอง (self-esteem) เป็นแรงจูงใจที่สำคัญอย่างหนึ่ง แต่แรงจูงใจ ที่มีการ ศึกษากันอย่างกว้างขวางที่สุด กลับเป็นความต้องการของความสัมฤทธิ์ (need for achievement)

4. ความก้าวร้าว (Aggression) บางคนคิดว่าความก้าวร้าวจัดอยู่ในพวกแรงจูงใจทางสังคม เนื่องจากความรุนแรง ความก้าวร้าว และสงคราม เป็นเรื่องที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ จนกระทั่งทุกวันนี้ คนส่วนมากจึงมักคิดว่าความก้าวร้าวเป็นเรื่องของสัญชาตญาณมากกว่า อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเป็นจำนวนมาก พอจะสรุปได้ว่าความก้าวร้าวเป็นการตอบสนองต่อสถานการณ์บางอย่าง ตัวอย่างเช่น เมื่อเราแย่งของเล่น มาจากเด็กที่ทันใด เด็กจะแสดงความโกรธออกมา จากการศึกษาของ Dollard และพรอคพอก (1939) ตอนแรกพบว่า "ความคับข้องใจจะนำไปสู่ความก้าวร้าวเสมอ แต่ตอนหลังพบว่าปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่เป็นความจริงเสมอไป ความคับข้องใจทำให้เกิดผลที่ตามมาเป็นอย่างอื่นได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลและสถานการณ์ นอกจากนั้นสาเหตุของความก้าวร้าวยังมีผลตามมาเป็นอย่างอื่นได้ขึ้นอยู่กับบุคคลและสถานการณ์

การจัดลำดับขั้นของความต้องการในทัศนะของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of needs)

Maslow (1943) ได้จำแนกแรงจูงใจของคนเราอีกทัศนะหนึ่ง โดยมีการจัดลำดับขั้นของแรงจูงใจ จากความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพ (basic biological needs) ซึ่งมีมาตั้งแต่เกิดไปจนกระทั่งถึงแรงจูงใจทางจิตใจที่ซับซ้อนมากกว่า แรงจูงใจประเภทหลังนี้ จะมีความสำคัญก็ต่อเมื่อ ความต้องการพื้นฐานได้รับการตอบสนองแล้ว

รูปที่ 2.1 การจัดลำดับขั้นของความต้องการในทัศนะของ Maslow

Maslow ได้จัดลำดับขั้นของความต้องการไว้ดังนี้

1. ความต้องการทางสรีรวิทยา (physiological needs) : ความหิว ความกระหาย เป็นต้น
2. ความต้องการทางความปลอดภัย (safety needs) : การรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ปราศจากอันตราย
3. ความต้องการทางความเป็นเจ้าของและความรัก (Belongingness and love need) : การผูกพันกับคนอื่น การได้รับการยอมรับและการเป็นเจ้าของ
4. ความต้องการทางการยกย่อง (esteem needs) : การบรรลุผลสำเร็จ การมีความสามารถ การได้รับการยอมรับและการรู้จักจากคนอื่น
5. ความต้องการทางการรู้ (cognitive needs) : การรู้ การเข้าใจและการสำรวจ
6. ความต้องการทางสุนทรียภาพ (aesthetic needs) : สมมาตร ความมีระเบียบและความงาม
7. ความต้องการทางความจริงแท้แห่งตน (self-actualization needs) : การพบความสำเร็จแห่งตนและการเข้าใจศักยภาพของตน มีความเห็นว่า อย่างน้อยที่สุดความต้องการในระดับต่ำจะต้องได้รับการตอบสนองจนเกิดความพอใจเสียก่อน ความต้องการในระดับที่สูงขึ้นมา จึงสามารถกลายเป็นแหล่งกำเนิดอันสำคัญของการงูใจได้

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ

ทฤษฎีลำดับความต้องการ (Hierarchy of Needs Theory)

เป็นทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นโดย อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) นักจิตวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยแบรนดิส เป็นทฤษฎีที่รู้จักกันมากที่สุดทฤษฎีหนึ่ง ซึ่งระบุว่าบุคคลมีความต้องการเรียงลำดับจากระดับพื้นฐานที่สุดไปยังระดับสูงสุด กรอบความคิดที่สำคัญของทฤษฎีนี้มีสามประการ คือ

1. บุคคลเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความต้องการ ความต้องการมีอิทธิพลหรือเป็นเหตุจูงใจต่อพฤติกรรม ความต้องการที่ยังไม่ได้รับการสนองตอบเท่านั้นที่เป็นเหตุจูงใจ ส่วนความต้องการที่ได้รับการสนองตอบแล้วจะไม่ใช่เป็นเหตุจูงใจอีกต่อไป
2. ความต้องการของบุคคลเป็นลำดับขั้นเรียงตามความสำคัญจากความต้องการพื้นฐาน ไปจนถึงความต้องการที่ซับซ้อน
3. เมื่อความต้องการลำดับต่ำได้รับการสนองตอบอย่างดีแล้ว บุคคลจะก้าวไปสู่ความต้องการลำดับที่สูงขึ้นต่อไป

ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs)

เป็นความต้องการลำดับต่ำสุดและเป็นพื้นฐานของชีวิต เป็นแรงผลักดันทางชีวภาพ เช่น ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ ที่อยู่อาศัย หากพนักงานมีรายได้ จากการปฏิบัติงานเพียงพอ ก็จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยมีอาหารและที่พักอาศัย เขาก็จะมีกำลังที่จะทำงานต่อไป และการมีสภาพแวดล้อม การทำงาน ที่เหมาะสม เช่น ความสะอาด ความสว่าง การระบายอากาศที่ดี การบริการสุขภาพ เป็นการสนองความต้องการในลำดับนี้ได้

ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs)

เป็นความต้องการที่จะเกิดขึ้นหลังจากที่ความต้องการทางร่างกายได้รับการตอบสนองอย่างไม่ขาดแคลนแล้ว หมายถึง ความต้องการสภาพแวดล้อม ที่ปลอดภัยจากอันตรายทั้งทางกายและจิตใจ ความมั่นคงในงาน ในชีวิตและสุขภาพ การสนองความต้องการนี้ต่อพนักงานทำได้หลายอย่าง เช่น การประกันชีวิต และสุขภาพ กฎระเบียบข้อบังคับที่ยุติธรรม การให้มีสภาพแรงงาน ความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

ความต้องการทางสังคม (Social Needs)

เมื่อมีความปลอดภัยในชีวิตและมั่นคงในการทำงานแล้ว คนเราจะต้องการความรัก มิตรภาพ ความใกล้ชิดผูกพัน ต้องการเพื่อน การมีโอกาสเข้าสมาคม สังสรรค์กับผู้อื่น ได้รับการยอมรับเป็นสมาชิกในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือหลายกลุ่ม

ความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง (Esteem Needs)

เมื่อความต้องการทางสังคมได้รับการตอบสนองแล้ว คนเราจะต้องการสร้างสถานภาพของตัวเองให้สูงเด่น มีความภูมิใจและสร้างการนับถือตนเอง ขึ้นชมในความสำเร็จของงานที่ทำ ความรู้สึกมั่นใจในตัวเองแลเกียรติยศ ความต้องการเหล่านี้ได้แก่ ยศ ตำแหน่ง ระดับเงินเดือนที่สูงงานที่ทำหาย ได้รับการยกย่องจากผู้อื่น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในงาน โอกาสแห่งความก้าวหน้าในงานอาชีพ เป็นต้น

ความต้องการเติมความสมบูรณ์ให้ชีวิต (Self-actualization Needs)

เป็นความต้องการระดับสูงสุด คือต้องการจะเติมเต็มศักยภาพของตนเอง ต้องการความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาสูงสุดของตัวเอง ความเจริญก้าวหน้า การพัฒนาทักษะ

ความสามารถให้ถึงขีดสุดยอด มีความเป็นอิสระในการตัดสินใจและการคิดสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การก้าวสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้นในอาชีพและการทำงาน เป็นต้น

มาสโลว์แบ่งความต้องการเหล่านี้ออกเป็นสองกลุ่ม คือ ความต้องการที่เกิดจากความขาดแคลน (deficiency needs) เป็นความต้องการระดับต่ำ ได้แก่ ความต้องการทางกายและความต้องการความปลอดภัย อีกกลุ่มหนึ่งเป็นความต้องการก้าวหน้าและพัฒนาตนเอง (growth needs) ได้แก่ ความต้องการทางสังคม เกียรติยศชื่อเสียง และความต้องการเติมความสมบูรณ์ให้ชีวิต จัดเป็นความต้องการระดับสูง และอธิบายว่า ความต้องการระดับต่ำจะได้รับการสนองตอบจากปัจจัยภายนอกตัวบุคคล ส่วนความต้องการระดับสูงจะได้รับการสนองตอบจากปัจจัยภายในตัวบุคคลเอง

ตามทฤษฎีของมาสโลว์ ความต้องการที่รับการตอบสนองอย่างดีแล้วจะไม่สามารถเป็นเงื่อนไขของใจบุคคลได้อีกต่อไป แม้ผลวิจัยในเวลาต่อมา ไม่สนับสนุนแนวคิดทั้งหมดของมาสโลว์ แต่ทฤษฎีลำดับความต้องการของเขา ก็เป็นทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานในการอธิบายองค์ประกอบของแรงจูงใจ ซึ่งมีการพัฒนาในระยะหลังๆ

2. ทฤษฎี ERG ของแอลเดอร์เฟอร์ (ERG Theory)

เคลย์ตัน แอลเดอร์เฟอร์ (Claton Elderfer) แห่งมหาวิทยาลัยเยล ได้รับปรับปรุงลำดับความต้องการตามแนวคิดของมาสโลว์เสียใหม่ เหลือความต้องการเพียงสามระดับ คือ

1. ความต้องการดำรงชีวิตอยู่ (Existence Needs : E) คือความต้องการทางร่างกายและความปลอดภัยในชีวิต เปรียบได้กับความต้องการระดับต่ำของมาสโลว์

2. ความต้องการความสัมพันธ์ (Relatedness Needs: R) คือความต้องการต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทั้งในที่ทำงานและสภาพแวดล้อมอื่นๆ ตรงกับความต้องการทางสังคมตามแนวคิดของมาสโลว์

3. ความต้องการเจริญเติบโต (Growth Needs : G) คือความต้องการภายในเพื่อการพัฒนาตัวเอง เพื่อความเจริญเติบโต พัฒนาและใช้ความสามารถของตัวเองได้เต็มที่ แสวงหาโอกาสในการเอาชนะความท้าทายใหม่ๆ เปรียบได้กับความต้องการชื่อเสียงและการเติมความสมบูรณ์ให้ชีวิตตามแนวคิดของมาสโลว์

ความแตกต่างสองประการระหว่างทฤษฎี ERG และทฤษฎีลำดับความต้องการ คือ

ประการแรก มาสโลว์ยืนยันว่า บุคคลจะหยุดอยู่ที่ความต้องการระดับหนึ่งจนกว่าจะได้รับการตอบสนองแล้ว แต่ทฤษฎี ERG อธิบายว่า ถ้าความต้องการระดับนั้นยังคงไม่ได้รับการตอบสนองต่อไป บุคคลจะเกิดความคับข้องใจ แล้วจะถดถอยลงมาให้ความสนใจในความความต้องการระดับต่ำกว่าอีกครั้งหนึ่ง

ประการที่สอง ทฤษฎี ERG อธิบายว่า ความต้องการมากกว่าหนึ่งระดับอาจเกิดขึ้นได้ในเวลาเดียวกัน หรือบุคคลสามารถถูกจูงใจด้วยความต้องการมากกว่าหนึ่งระดับในเวลาเดียวกัน เช่น ความ

ต้องการเงินเดือนที่สูง (E) พร้อมกับการต้องการทางสังคม (R) และความต้องการโอกาสและอิสระในการคิดตัดสินใจ (G)

3. ทฤษฎีสองปัจจัยของเฮิร์ซเบิร์ก (Two-Factor Theory)

เฟรดเดอริก เฮิร์ซเบิร์ก (Frederick Herzberg) ได้พัฒนาทฤษฎีการจูงใจซึ่งเป็นที่ยอมรับแพร่หลาย คือ ทฤษฎีสองปัจจัย โดยแบ่งเป็นปัจจัยอนามัย และปัจจัยจูงใจ

ปัจจัยอนามัย (hygiene factors) ได้แก่ สภาพแวดล้อมของการทำงาน และวิธีการบังคับบัญชาของหัวหน้างาน ถ้าหากไม่เหมาะสมหรือบกพร่องไป จะทำให้บุคคลรู้สึกไม่พอใจในงาน ซึ่งถ้ามีพร้อมสมบูรณ์ก็ไม่สามารถสร้างความพอใจในงานได้ แต่ยังคงปฏิบัติงานอยู่ เพราะเป็นปัจจัยที่ป้องกันความไม่พอใจในงานเท่านั้น ไม่ใช่ปัจจัยที่จะส่งเสริมให้คนทำงานโดยมีประสิทธิภาพหรือผลผลิตมากขึ้นได้ ตัวอย่างปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ นโยบายของหน่วยงาน สภาพแวดล้อมการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน แบบการบริหารงาน เงินเดือน สวัสดิการต่างๆ ความมั่นคง ความปลอดภัย เป็นต้น

ปัจจัยจูงใจ (motivating factors) ได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของงาน และทำให้ผู้ปฏิบัติมีความพอใจในงาน ใ้ความพยายาม และความสามารถทุ่มเทในการทำงานมากขึ้น เช่น ความสำเร็จ การได้รับการยกย่อง ได้รับผิชอบในงาน ลักษณะงานที่ท้าทาย เหมาะกับระดับความสามารถ มีโอกาสก้าวหน้าและพัฒนาตนเองให้สูงขึ้น

การสร้างแรงจูงใจแก่ผู้ปฏิบัติงานจึงมีสองขั้นตอน คือ ตอนแรกหัวหน้างานหรือผู้บริหารต้องตรวจสอบให้มั่นใจว่าปัจจัยอนามัยไม่ขาดแคลนหรือบกพร่อง เช่น ระดับเงินเดือนค่าจ้างเหมาะสม งานมีความมั่นคง สภาพแวดล้อมปลอดภัย และอื่นๆ จนแน่ใจว่าความรู้สึกไม่พอใจจะไม่เกิดขึ้นในหมู่ผู้ปฏิบัติงาน ในตอนที่สองคือการให้โอกาสที่จะได้รับปัจจัยจูงใจ เช่น การได้รับการยกย่องในความสำเร็จ และผลการปฏิบัติงาน มอบความรับผิดชอบตามสัดส่วน ให้โอกาสใช้ความสามารถในงานสำคัญ ซึ่งอาจต้องมีการออกแบบการทำงานให้เหมาะสมด้วย การตอบสนองด้วยปัจจัยอนามัยก่อน จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นกลาง ไม่มีความไม่พอใจ แล้วจึงใช้ปัจจัยจูงใจเพื่อสร้างความพอใจ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงาน ทุ่มเทในการทำงาน อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เฮิร์ซเบิร์กได้ลดความต้องการห้าขั้นของมาสโลว์เหลือเพียงสองระดับ คือ ปัจจัยอนามัยเทียบได้กับการสนองตอบต่อความต้องการระดับต่ำ (ความต้องการทางกาย ความต้องการความปลอดภัย และความต้องการทางสังคม) ส่วนปัจจัยจูงใจเทียบได้กับการสนองตอบต่อความต้องการระดับสูง (เกียรติยศ ชื่อเสียง และความสมบูรณ์ในชีวิต)

4. ทฤษฎีความต้องการจากการเรียนรู้ (Learned Needs Theory)

เดวิด ซี แมคเคลแลนด์ เป็นผู้เสนอทฤษฎีความต้องการจากการเรียนรู้ขึ้น โดยสรุปว่า เคนเราเรียนรู้ความต้องการจากสังคมที่เกี่ยวข้อง ความต้องการ จึงถูกก่อตัวและพัฒนามาตลอดช่วงชีวิตของแต่ละคน และเรียนรู้ว่าในทางสังคมแล้ว เรามีความต้องการที่สำคัญสามประการ คือ ความต้องการความสำเร็จ (need for achievement) เป็นความต้องการที่จะทำงานได้ดีขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีมาตรฐานสูงขึ้นในชีวิต มีผู้มีความต้องการความสำเร็จสูงจะมีลักษณะพฤติกรรม มีเป้าหมายในการทำงาน

สูง ชัดเจนและท้าทายความสามารถ มุ่งที่ความสำเร็จของงานมากกว่ารางวัล หรือผลตอบแทนเป็นเงินทอง ต้องการข้อมูลย้อนกลับในความก้าวหน้าสู่ความสำเร็จทุกระดับรับผิดชอบงานส่วนตัวมากกว่าการมีส่วนร่วมกับผู้อื่น

ความต้องการอำนาจ (need for power) เป็นความต้องการที่จะมีส่วนควบคุม สร้างอิทธิพลหรือรับผิดชอบในกิจกรรมของผู้อื่น ผู้มีความต้องการอำนาจจะมีลักษณะพฤติกรรม ดังนี้

แสวงหาโอกาสในการควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น ชอบการแข่งขันในสถานการณ์ที่มีโอกาสให้ตนเองครอบงำคนอื่นได้ สนุกสนานในการเชิญหน้าหรือโต้แย้ง ต่อสู้กับผู้อื่น ความต้องการอำนาจมีสองลักษณะ คือ อำนาจบุคคล และอำนาจสถาบัน อำนาจบุคคลมุ่งเพื่อประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าองค์กร แต่อำนาจสถาบันมุ่งเพื่อประโยชน์ส่วนรวมโดยทำงานร่วมกับคนอื่น

ความต้องการความผูกพัน (need for affiliation) เป็นความต้องการที่จะรักษามิตรภาพและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้อย่างใกล้ชิด ผู้มีความต้องการความผูกพันมีลักษณะ ดังนี้

พยายามสร้างและรักษาสัมพันธภาพและมิตรภาพให้ยั่งยืน อยากให้บุคคลอื่นชื่นชอบตัวเอง สนุกสนานกับงานเลี้ยง กิจกรรมทางสังคม การพบปะสังสรรค์แสวงหาการมีส่วนร่วม ด้วยการร่วมกิจกรรมกับกลุ่ม หรือองค์กรต่างๆ สัดส่วนของความต้องการทั้งสามนี้ ในแต่ละคนมีไม่เหมือนกัน บางคนอาจมีความต้องการอำนาจสูงกว่าความต้องการด้านอื่น ในขณะที่อีกคนหนึ่งอาจมีความต้องการความสำเร็จสูงเป็นต้น ซึ่งจะเป็นส่วนที่แสดงอุปนิสัยของคนคนนั้นได้

ทางหลักพุทธศาสนากล่าวว่า คนย่อมต้องการตามโลกธรรมที่อารมณ์ชอบ 4 อย่าง คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และในขณะเดียวกันก็ไม่ปรารถนาใน 4 อย่าง คือ การเสื่อมลาภ การเสื่อมยศ นินทา ทุกข์ โดยปกติมนุษย์เราต้องการอะไรมากมาย ความต้องการของมนุษย์เรามีท่วมท้นล้นฟ้า ดิน แต่ถ้าจำกัดขอบเขตกันซักหน่อย ทางจิตวิทยาสรุปว่า คนเราต้องการใน 7 ประการคือ

1. อยากมีชีวิตยืนยาว (ไม่อยากตาย)
2. อยากร่ำรวยมั่งมี
3. อยากได้รับความปลอดภัยในสังคม ไม่มีใครเบียดเบียน
4. อยากเด่น อยากโก้เก๋ มีชื่อเสียง
5. อยากสบายกาย ไม่เจ็บ ไม่ป่วย
6. อยากหาความสนุกสนาน บันเทิง
7. อยากมีอิสระ เสรีภาพ ไม่เป็นข้าใคร

หรืออีกแนวคิดหนึ่ง นักจิตวิทยาหลายท่านมีความเห็นว่า ความต้องการโดยทั่วไปของคนเรามี 9 ประการดังนี้

1. เสาะแสวงหาเพื่อน
2. ต้องการคุ้มครองคนอื่น
3. หาความรู้ความเข้าใจใหม่
4. หนีภัยอันตรายทั้งปวง

5. เป็นตัวของตัวเอง
6. อยากสบายใจ เป็นสุข
7. ให้คนอื่นช่วยเมื่อเดือดร้อน
8. พักผ่อนหลับนอน
9. ทำอะไรเล่นเพลินๆ ส่วนตัว

ความต้องการของเด็ก ในวัยเด็กต้องการ 4 อย่างคือ

1. ความรัก
2. ความปลอดภัย
3. การชมเชยยกย่อง
4. ความสัมพันธ์

ในวัยรุ่นต้องการ 5 อย่างคือ

1. ความเป็นอิสระ
2. ความอยากเด่น อยากดัง
3. การได้มีเงินใช้สอย
4. เรื่องเพศ
5. มีแนวปรัชญาชีวิตส่วนตัว

ธรรมชาติของมนุษย์ย่อมมีการเรียนรู้ และได้รับมรดกตกทอดทางชีวิตมากมายหลายเรื่องมนุษย์จึงมีสิ่งต่างๆ หลายอย่าง ดังที่ สุโท เจริญสุข ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ฉันรักคน” ตอนหนึ่ง ว่าคนเรามี

1. การเคลื่อนไหวไม่อยู่นิ่ง
2. ความโกรธ
3. ความกลัว
4. ความสงสัยอยากรู้
5. ความเกลียด
6. การอยู่รวม หมู่พวก
7. การเอาชนะ
8. การยอมแพ้
9. การสร้าง
10. การสะสม
11. หัวเราะ-ร้องไห้
12. การเลียนแบบ
13. การเล่น
14. การรักคนอื่น
15. ถูกคนอื่นรัก

แนวความคิดของการจูงใจมีได้หลายแง่หลายมุม ดังนั้นจึงมีทฤษฎีต่างๆ ที่พยายามอธิบายสภาวะของอินทรีย์เช่นนี้และ พยายามแบ่งออกได้เป็น

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับสมดุลภาพและแรงขับ (Homeostasis and drive theory)

พื้นฐานเกี่ยวกับมโนภาพของแรงขับ คือ หลักการของสมดุลภาพ (homeostasis) ซึ่งหมายถึง ความโน้มเอียงของร่างกาย ที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมภายในคงที่อยู่เสมอ คนที่มีสุขภาพ สมบูรณ์แข็งแรงดี อุณหภูมิในร่างกายจะมีระดับปกติ แสดงให้เห็นถึงกลไกเกี่ยวกับ สมดุลภาพ หากเมื่อใดไม่สมดุลทางร่างกาย แรงขับจะลดลงและการกระทำที่ถูกกระตุ้นด้วยแรงจูงใจก็จะหยุดลงด้วย

นักจิตวิทยาเชื่อว่า หลักการของสมดุลภาพมิได้เป็นเรื่องของสรีรวิทยาเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับจิตใจด้วย กล่าวคือความไม่สมดุลทางสรีรวิทยา หรือ ทางจิตใจ (physiological or psychological imbalance) มีส่วนจูงใจพฤติกรรม เพื่อให้ภาวะสมดุลกลับคืนมาเช่นเดิม

2. ทฤษฎีของความต้องการและแรงขับ (Theory of needs and drives)

ได้มีผู้เสนอแนวความคิดของแรงขับขึ้นมาแทนแรงขับ (drive) เป็นสภาพที่ถูกยั่วยวนเกิดจากความต้องการทางร่างกาย เช่น ความต้องการอาหาร หรือหลีกเลี่ยงสภาวะที่อาจทำให้บาดเจ็บสภาพที่เช่นนี้จูงใจให้แสดงพฤติกรรม เพื่อตอบสนอง บางครั้งความต้องการและแรงขับอาจถูกใช้แทนกันได้ แต่ความต้องการมักจะหมายถึง สภาพสรีรวิทยาของการที่เนื้อเยื่อขาดสิ่งที่จำเป็นบางอย่าง ส่วนแรงขับหมายถึงผลที่เกิดตามความต้องการ

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับเหตุกระตุ้นใจ (Incentive theory)

ใน ค.ศ. 1950 ทฤษฎีเกี่ยวกับการลดลงของแรงขับ (drive-reduction theory) ในการอธิบายการจูงใจของพฤติกรรม แม้สิ่งเร้าจะเป็นตัวกระตุ้นพฤติกรรมได้ แต่มีบางอย่างก็มีความสำคัญในการเกิดพฤติกรรม คนที่ไม่รู้สึกหิวอาจถูกกระตุ้น ให้เกิดความหิวได้ เมื่อเห็นอาหารที่อร่อยในร้านอาหาร

ในกรณีนี้เครื่องชวนใจคือ อาหารที่อร่อยสามารถกระตุ้นความหิวรวมทั้งทำให้ความรู้สึกเช่นนี้ลดลง สุนัขที่กินอาหารจนอิ่ม อาจกินอีกเมื่อเห็นสุนัขอีกตัวกำลังกินอยู่ กิจกรรมที่เกิดขึ้นมิได้เป็นเรื่องของแรงขับภายใน แต่เป็นเหตุการณ์ภายนอก

4. ทฤษฎีเกี่ยวกับสัญชาตญาณ (Instinct theory)

สัญชาตญาณ คือ ลักษณะทางชีวภาพที่มีมาแต่กำเนิด และผลักดันให้แสดงพฤติกรรมออกมา พฤติกรรมในสัตว์ส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นสัญชาตญาณ เพราะสัตว์ไม่มีสติปัญญา เช่น มนุษย์ William McDougall กล่าวว่าความคิดและพฤติกรรมทั้งหมดของคนเราเป็นผลของสัญชาตญาณ ในหนังสือ Social psychology ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1908 ท่านได้จำแนกสัญชาตญาณต่างๆ ไว้ดังนี้

- การหลีกเลี่ยง (flight)
- การขับไล่ (repulsion)
- ความอยากรู้ (curiosity)
- ความอยากต่อสู้ (pugnacity)

- การตำหนิตนเอง (self-abasement)
- การเสนอตนเอง (self-assertion)
- การสืบพันธุ์ (reproduction)
- การรวมกลุ่ม (gregariousness)
- การแสวงหา (acquisition)
- การก่อสร้าง (construction)

5. ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตไร้สำนึก (Theory of unconscious motivation)

فروยด์มีความเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดโดยพลังพื้นฐานสองอย่างคือ สัญชาตญาณแห่งชีวิต (life instincts) ซึ่งแสดงออกมา เป็นพฤติกรรมทางเพศ และสัญชาตญาณแห่งความตาย (death instincts) ซึ่งผลักดันให้เกิดเป็นพฤติกรรมก้าวร้าว สัญชาตญาณ ทั้งสองอย่างนี้เป็นแรงจูงใจที่ทรงพลังอย่างยิ่งและอยู่ภายในจิตไร้สำนึก บ่อยครั้งคนเรามากจะไม่รู้ว่าอะไรคือ แรงจูงใจ หรือ เป้าประสงค์ ที่แท้จริง เขาอาจให้เหตุผลที่ดีบางอย่างสำหรับพฤติกรรมของเขา แต่เหตุผลเหล่านั้นมักไม่ถูกต้อง ตามความเป็นจริงอยู่เสมอ

6. ทฤษฎีเกี่ยวกับการรู้ (Cognitive theory)

ทฤษฎีนี้เน้นเกี่ยวกับความเข้าใจหรือการคาดคะเนเหตุการณ์ต่างๆ โดยอาศัยการกำหนดรู้ (perception) มาก่อน อาจถึงการคิดค้นและการตัดสินใจ ในกรณีที่ต้องมีการเลือกใดสิ่งหนึ่งที่ใกล้เคียงกัน การกระตุ้นที่ดีหรือพฤติกรรมที่กำลังดำเนินไปสู่เป้าหมาย นอกจากนั้นยังต้องอาศัยเหตุการณ์ในอดีต สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันและความคาดหวังในอนาคต

Festinger (1957) ได้อธิบายเกี่ยวกับความขัดแย้งหรือความไม่ลงรอยกันของการรู้ (cognitive dissonance) ซึ่งมีผลทำให้เกิด แรงจูงใจ ในการเปลี่ยนพฤติกรรม บางอย่างได้ เช่น คนที่ติดบุหรี่ สูบบุหรี่จัดเมื่อทราบข่าวว่า การสูบบุหรี่มีส่วนทำให้เกิดเป็น มะเร็งของปอด เกิดความขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมของการสูบบุหรี่กับข่าวใหม่ เขาจะต้องเลือกเอา อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ถ้าเขาตัดสินใจเลิกสูบบุหรี่ความขัดแย้งจะลดลงไปโดยการเลิกความเชื่อเดิมที่ว่าสูบบุหรี่แล้วจะปลอดภัย รวมทั้งความอยากที่จะสูบบุหรี่ด้วย

7. ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตวิญญาณ (Spiritual theory)

เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวกับกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา จำลอง ดิษยวณิช (2545) ได้อธิบายความหมายของคำว่าจิตวิญญาณ ไว้ดังนี้ "จิตวิญญาณ หมายถึง ภาวังคจิต (the life continuum) ในพุทธศาสนา หรือจิตไร้สำนึก (the unconscious) ในจิตวิเคราะห์ " จิตวิญญาณ ซึ่งเป็นส่วนลึกภายในจิตใจของมนุษย์มีแรงจูงใจที่ทรงพลังอย่างหนึ่งคือ "กรรม" กรรมเป็นการกระทำของเรา ไม่ว่าจะเป็นทางใจ ทางวาจา หรือทางกาย ถ้ากระทำความดีก็จะส่งผลไปในทางที่ดี ถ้ากระทำความชั่วก็จะส่งผลไปในทางที่ไม่ดี ทำกรรมเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น สมดังคำกล่าวว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" พลังกรรมและผลของกรรม ถือว่า เป็นแรงจูงใจ ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในชีวิตประจำวันของคนเรา และถูกเก็บสะสมไว้ในจิตไร้สำนึก

ความสุขจะเกิดขึ้นได้เพราะ เป็นผลของการ กระทำกรรมดี แต่ในทางตรงกันข้ามความทุกข์จะเกิดขึ้นเนื่องจากผลของการกระทำกรรมที่ไม่ดี

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา (wisdom) เป็นความรู้ ความสามารถและทักษะแห่งการดำรงชีวิตจากประสบการณ์ที่มนุษย์เข้าใจจริง และผ่านกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์หรือการใช้แก้ปัญหาให้เกิดผลสำเร็จมาแล้ว ภูมิปัญญาเป็นนามธรรมคือไม่มีตัวตนที่จะสามารถจับต้องได้ เป็นความสำนึก ความคิดความจำ เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเราหรือในทุกคนที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิตและคุณค่าแห่งวัฒนธรรม (กฤษณา วงษาสันต์, 2552, น.5) ผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลการจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร

2. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคมมีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดีหรือไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิตเป็นแก่นสูงสุด ภูมิปัญญาที่แสดงออกคือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ผีพ่อแม่ และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

3. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม

4. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและการรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

5. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำการทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

6. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการส่งเสริมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต ความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความเชื่อมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และ

วัฒนธรรมโดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

7. ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

8. ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

10. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น

11. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้าน ที่คิดค้น สังสม สืบทอด ปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ ทำให้ความรู้องงามไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น : เพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน

1. ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษาในระบบ

หน่วยงานภาครัฐควรจะกำหนดให้โรงเรียนมีหลักสูตร การเรียนการสอน ตำรา หนังสือ ประกอบ เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาของท้องถิ่น รวมถึงให้มีการปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนเห็นความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาไทย โดยมีผู้ทรงซึ่งองค์ความรู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปิน/ช่างฝีมือ ฯลฯ เป็นแหล่งเรียนรู้ให้นักเรียน (ดวงฤทัย อรรถแสง, 2552, น.18)

2. ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษานอกระบบ

หน่วยงาน สถาบัน หรือองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนควรจะมีประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้ เกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาไทยแก่นักศึกษาและประชาชนทั่วไป และจัดให้มีหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย นิทรรศการ และกิจกรรมเพื่อปลูกฝังเจตคติที่ดี และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทย โดยมีผู้ทรงซึ่งองค์ความรู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปิน/ช่างฝีมือ ฯลฯ เป็นแหล่งเรียนรู้ ร่วมจัดทำหลักสูตร และเป็นวิทยากร รวมทั้งให้มีการจัดทำหนังสือ เอกสาร สื่อต่างๆ เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยในท้องถิ่นเพื่อประกอบการเรียนการสอนหรือเอกสารเผยแพร่ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551, น.25)

3. ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษาตามอัธยาศัย

ชุมชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้มีแหล่งการเรียนรู้ หรือศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยของผู้ทรงซึ่งองค์ความรู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปิน/ช่างฝีมือ ฯลฯ ในท้องถิ่นรวมทั้งให้การสนับสนุนในด้านวัสดุ เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ จัดทำหนังสือ เอกสาร สื่อต่างๆ ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมเพื่อการเผยแพร่ความรู้ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการสำรวจภูมิปัญญาไทยในแต่ละท้องถิ่น และจัดทำทำเนียบหรือบัญชีภูมิปัญญาไทย และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับรู้ถึงภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น ประชาชนจะได้รับประโยชน์อะไรบ้างจากภูมิปัญญาไทย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551, น.25)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นรากเหง้าที่บ่งบอกถึงความเป็นมาของท้องถิ่นหรือสังคมนั้น มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญในการส่งเสริมหรือพัฒนาภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นให้ดำรงอยู่และเกิดความภาคภูมิใจในผลผลิตของบรรพบุรุษ ซึ่งในการพัฒนาคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การศึกษาที่ยั่งยืน หน่วยงานทุกภาคส่วนได้ให้ความสำคัญ โดยกำหนดเป็นนโยบายการศึกษาในระดับชาติ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กล่าวถึงการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาอยู่หลายมาตรา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542, น.35-50) ได้แก่

มาตรา 7 “ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความ เป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่ม สร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ”

มาตรา 23 “การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตาม อัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้ (3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิ ปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ”

มาตรา 27 “ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางของการศึกษา ขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษา มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อความ เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 57 “ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการจัด การศึกษา โดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา”

จะเห็นได้ว่า กฎหมายเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้ว่าภูมิปัญญาเป็นรากฐานและเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญ ในการพัฒนาคนและการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยสามารถกำหนด นโยบายและแนวทางการนำภูมิปัญญาเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งทุกภาคส่วนควรตระหนักและให้ความสำคัญ ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น : รากฐานแห่งความรู้และกระบวนการเรียนรู้

หากเราจะกล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีคุณค่าและความสำคัญไม่เพียงแต่สำหรับผู้คนหรือท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการพัฒนาประเทศโดยรวมให้สามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืนและมั่นคง ซึ่งผู้เขียนได้รวบรวมแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้สรุปได้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ชุมชนและชาติผ่านพ้นวิกฤตและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนไว้ได้
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า และความดีงามที่ดำรงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองการพัฒนาเพื่อพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่ผสมผสานองค์ความรู้สากลบนพื้นฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมเพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาร่วมสมัยที่ใช้ประโยชน์ได้กว้างขึ้น
4. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนาน จนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชน
5. เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคนประพฤติปฏิบัติอย่างมองเห็นแนวทางที่ดีและอย่างมีความเชื่อสืบต่อกันมา
6. เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจ พฤติกรรม สังคม องค์กร วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เศรษฐกิจ เทคโนโลยีการผลิต ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตและวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญา
7. มีลักษณะเป็นพลวัต มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์เมื่อสภาพทางสังคม สิ่งแวดล้อมและวิถีแห่งการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป การสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาเพื่อปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น จึงเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง

ซึ่งกระบวนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ เป็นการสั่งสมภูมิปัญญา โดยผู้เขียนได้ศึกษาและรวบรวมลักษณะการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ ได้ดังนี้

1. การลองผิดลองถูก ในบรรพกาลมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการลองผิดลองถูก ในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ จากประสบการณ์ของการลองผิดลองถูก มนุษย์ก็ต้องสั่งสมความรู้ ความเข้าใจของตนไว้ แล้วถ่ายทอดให้กับลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตนนานๆ

เข้าสิ่งที่ประพจน์ปฏิบัติหรือห้ามปฏิบัติกลายเป็นจารีต ธรรมเนียมหรือข้อห้ามในวัฒนธรรมของกลุ่มคนนั้นๆ ไป

2. การลงมือกระทำจริง มนุษย์เรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริง ในสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น การเดินทาง ปลูกพืช สร้างบ้าน ต่อสู้กับภัยอันตราย เช่น ชาวเหนือเรียนรู้จากการร่วมกันจัดระบบเหมืองฝายเพื่อการกสิกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำระหว่างเขา แล้วค่อยๆ พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน

3. การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้จากการกระทำจริงได้พัฒนาต่อจนเป็นการส่งต่อแต่คน (Transmission) รุ่นหลังด้วยการสาธิตวิธีการ การส่งสอนด้วยการบอกเล่า (Oral tradition) ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (Literacy tradition) ซึ่งโดยทั่วไป การถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านทุกภูมิภาคจะนิยมสองวิธีแรก คือ สาธิตวิธีการและสอนเป็นวาจา (Blair, Helen Marie, 2002, p. 292)

4. การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ในเชิงจิตวิทยา พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ และมีอำนาจโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไว้ในตัวเป็นการตอกย้ำความเชื่อกรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติและความคาดหวังโดยไม่จำเป็นต้องใช้การจำแนกแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธาความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม เป็นการสร้างกระแสความเชื่อและพิธีกรรมที่พึงประสงค์

5. การเรียนรู้โดยศาสนา เป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะความประพฤติ สติปัญญาและอุดมการณ์ชีวิต ทั้งในด้านหลักธรรมคำสอน ศีล และวัตรปฏิบัติ ตลอดจนพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในเชิงการเรียนรู้ล้วนมีส่วนตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ให้มีกรอบและบรรทัดฐานความประพฤติและให้ความมั่นคง อบอุ่นทางจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คน ในการเผชิญชีวิตบนความไม่แน่นอนอันเป็นสัจธรรมอย่างหนึ่ง สถาบันศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า

6. การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่วิธีการใหม่เข้ามา ผสมกลมกลืนบ้าง ขัดแย้งบ้าง แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย (Yough, Lee, 1996, p. 65)

7. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural reproduction) การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย โดยในการแก้ปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อม ทางเศรษฐกิจและทางสังคมได้มีคนพยายามเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ให้ตรงกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาในบริบทได้ระดับหนึ่ง (Goff, Matthew James, 2002, p. 228)

8. ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้วิธีหนึ่งที่มีมาแต่เดิมและยังจะมีอยู่ต่อไปใน วิธีนี้เป็น การเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำตามแบบอย่างที่เราสังเกตอยู่เงียบๆ แล้วรับเอา มาเป็นของตนเมื่อสามารถทำได้จริง

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชน ประชาคม ประชาสังคม หรือชุมชนเข้มแข็ง มีความหมายใกล้เคียงกัน หมายถึง การที่ประชาชนมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสาร มีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีความรู้ร่วมกันในการกระทำ

ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างจะเรื่องใดก็ได้แล้วแต่ มีการจัดการและเป็นการรวมตัวใน แนวราบ โดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ด้วยถือว่าทั้งหมดเป็นประชาสังคม โดยทุกฝ่าย เข้ามาเป็นหุ้นส่วนกัน เป็นเรื่องการมีส่วนร่วมไม่ใช่นำเสนอตนเองเพื่อกลุ่มของตนเอง จะพูดไม่ได้ว่าเรื่อง ใดเรื่องหนึ่งเป็นของฝ่ายรัฐหรือฝ่ายสังคม (ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาคการณ์ไกล 2540 : 6)

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2541 : 8) ให้ความหมายคำว่า ชุมชน องค์กรชุมชน และ ประชาสังคมเพื่อแยกแยะให้เห็นประเด็นดังนี้

ชุมชน (Community) หมายถึงกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกันมีการ ติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่องอันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือการมีอาชีพ ร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ ความสนใจ ร่วมกัน

องค์กรชุมชน (Community organization) หมายถึง องค์กรหรือกลไกการ จัดการที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ร่วมกันมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

ประชาคม (Community.ในความหมายกว้าง) หมายถึง กลุ่มประชาชนอัน หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่หรืออาณาเขตหนึ่ง ๆ เช่น จังหวัด อำเภอ กลุ่มน้ำ และมีความรู้สึกร่วม เป็นเจ้าของในพื้นที่หรืออาณาเขตนั่น ๆ

ประชาสังคม (Civil society) หมายถึง สังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชนโดยอาศัยองค์การ กลไก กระบวนการและกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น หรือหมายถึงส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐที่ดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายและไม่ใช่งานที่ดำเนินการโดยมุ่งหวังกำไร

อนึ่ง เหล่าธรรมทัศน์ (2537 : 15) ให้ความเห็นว่า แนวคิดประชาสังคมเป็นแนวคิดที่เน้นเรื่องความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืน มากกว่าจะมาดูความแตกต่างหรือความแตกแยกภายใน เพราะฉะนั้นจึงเป็นแนวคิดที่รวมเอาชนชั้นกลาง ชนชั้นสูงเข้ามาด้วย มีทั้งกลุ่มคนที่สนใจในปัญหาเดียวกันร่วมกับกลุ่มคนที่ทำงานด้านนี้เพื่อให้เข้าร่วมทำงานแบบมีส่วนร่วมไม่ใช่อยู่เฉยในฐานะเป็นราษฎรที่เป็นเพียงผู้รับประโยชน์หรือบริการจากรัฐอย่างเดียว แต่เป็นพลเมืองที่ดีที่พร้อมจะเข้าไปทำหน้าที่แทนรัฐ

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2542 : 28) กลยุทธ์การพัฒนาในยุคที่มีกระแสการเมืองเปลี่ยนแปลงมีการกระจายอำนาจการปกครองลงสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น แนวทางการพัฒนาจึงจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การพัฒนา โดยเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชนทั้งในระดับตำบล หมู่บ้านและชุมชนในเขตเมือง ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มองค์กรเหล่านี้ คิดเป็น ทำเป็น และสามารถร่วมแก้ปัญหาของชุมชนได้ด้วยตนเอง แนวทางและกลยุทธ์ที่ได้นำมาใช้ดำเนินการคือ “กระบวนการประชาคม” ซึ่งมุ่งเน้นที่จะพัฒนาให้มีพลังในการเรียนรู้และพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง โดยจะได้กล่าวรายละเอียดในหัวข้อประชาคมต่อไป เป็นความหมายในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตนเอง เพื่อความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดี ใช้แรงผลักดันจากท้องถิ่นไปเสริมกับการกระจายอำนาจของส่วนกลาง ทำให้สามารถดูแลรับผิดชอบทุกข์สุขของชุมชนภายใต้สภาพแวดล้อม และบริบทของท้องถิ่นที่หลากหลายได้เอง

กรมการพัฒนาชุมชน (2543 : 11) ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง (empowerment of Community) ว่าหมายถึง ชุมชนที่มีความพร้อมในปัจจุบันที่ส่งเสริมพลังอำนาจของคนในชุมชนในด้านสถานการณ์ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในชุมชน มีพหุภาคีสนับสนุน มีการสื่อสารในชุมชน การมีส่วนร่วมในชุมชน มีการเรียนรู้และมีศักยภาพในชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544 : 18) ให้ความหมายว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชนแล้ว ถึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ มีการช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ด้วย **ความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคม**

ไพโรจน์ ภัทรนุกูล (2545 : 5) ให้ความหมายความเป็นชุมชนเข้มแข็งว่า หมายถึง ทำอย่างไรที่จะทำให้กลุ่มคนที่หลากหลายของสังคมมาร่วมกันคิดร่วมกันสร้างเส้นทางเดินใหม่ เพื่อเปลี่ยนแปลงคุณภาพของประชาชนจากที่รอคอยการถูกพัฒนามาเป็นประชาชนพลเมืองที่มีขีดความสามารถในการคิดและร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นของตนเองภายใต้กระบวนการประชาสังคม ชุมชนเข้มแข็งจึงเกิดจากการรวมกลุ่มของประชาชนในลักษณะประชาคมหรือชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพมีเสถียรภาพ มีการสั่งสมทุนทางปัญญาหรือทุนทางเศรษฐกิจ มีคุณธรรม และคุณค่าที่ดำรงเป็นกรอบยึดเหนี่ยวและนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพ มีภูมิปัญญาภายใต้ระบบเครือข่ายความร่วมมืออย่างเกื้อกูลและเอื้ออาทร

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2542) สรุปตัวบ่งชี้ว่า องค์การที่จัดตั้งนั้น เข้มแข็งเพียงไร พิจารณาจาก

1. โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อความเป็นประชาคม ได้แก่ การมีกลุ่ม องค์กร จำนวนคน สถานที่พบปะ ประเด็นพูดคุย การสื่อสาร ซึ่งจะประเมินออกมาในเชิงปริมาณ
2. กระบวนการตัดสินใจและการเรียนรู้ของชุมชน พิจารณาจากการ แลกเปลี่ยนและหาข้อสรุปในการแก้ปัญหา
3. ภาวะผู้นำมีมากน้อยเพียงใด กระจายตัวหรือไม่ ความสัมพันธ์กับสมาชิก ภาวการณ์ตามปัญหา การเรียนรู้ และวิสัยทัศน์
4. กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม พิจารณาในด้านการจูงใจ คนให้เข้ามามีส่วนร่วม การพัฒนาศักยภาพของสมาชิก การเน้นให้กลุ่มมีอำนาจและพลังในการเปลี่ยนแปลงและการรับผิดชอบร่วมกัน
5. บทบาทของผู้หญิงในการเป็นผู้นำ
6. การให้ความสำคัญกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)
7. การมองเห็นคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรม
8. การบริหารจัดการและกฎระเบียบที่เอื้ออำนวยและเป็นปัญหาอุปสรรคในการทำงาน
9. การระดมทุนภายในและภายนอกชุมชน โดยชุมชนยังคงดำรงศักดิ์ศรีและความอิสระในการทำงาน
10. นโยบายและกลไกของรัฐที่มีอิทธิพลลงไปสู่ชุมชน
11. การจัดการกับความขัดแย้งภายในและภายนอกชุมชน
12. กระบวนการทำงานพัฒนาโดยพิจารณาว่าชุมชนนั้นมีกระบวนการหรือเครื่องมือในการทำงานอย่างไรบ้าง

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

บัญชา แก้วส่อง และคณะ (2537 : 5) ทำการศึกษาศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้สรุปองค์ประกอบที่สำคัญในการพิจารณาศักยภาพขององค์กรชาวบ้านดังนี้

1. อุดมการณ์ร่วม ในการสร้างอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจและการเมืองแก่ชุมชนโดยมีพื้นฐานร่วมกันจากวัฒนธรรมชุมชนและร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยอุดมการณ์ดังกล่าวนี้จะเป็นแรงจูงใจและยึดเหนี่ยวให้ชุมชนสามารถจัดการกับปัญหาได้อย่างเข้มแข็งและเป็นจุดแข็งของชุมชน

2. ศักยภาพในการเริ่มโครงการ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาอีกทั้งความสามารถในการประสานประสบการณ์เพื่อใช้ในกิจกรรมโครงการ

3. ศักยภาพการบริหารจัดการ สามารถที่จะแบ่งบทบาทหน้าที่ การจัดการทั้งเรื่องคน เรื่องเงินและกิจกรรม รวมทั้งกระจายผลประโยชน์สู่สมาชิกได้อย่างทั่วถึง

4. ศักยภาพในการระดมทุน มีทั้งการระดมทุนในชุมชนด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่น การลงหุ้น การเก็บเงินจากสมาชิก การทอดผ้าป่า เป็นต้น การระดมทุนจากภายนอก เช่น รูปแบบ การกู้ยืมเงิน การประสานโครงการพัฒนาแบบให้เปล่าจากภาครัฐ การประสานงบประมาณจากองค์กรพัฒนาเอกชนและแหล่งทุนจากภาคธุรกิจ ซึ่งหลายองค์กรพบว่าเข้าถึงแหล่งทุนต่างๆ เหล่านี้ได้เป็นอย่างดีและมีความสามารถในการนำเงินทุนมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมได้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพ

5. ศักยภาพในการต่อรองทางการเมือง การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของชาวบ้านสามารถที่จะมีอำนาจต่อรองทางการเมือง ซึ่งมีให้เห็นในหลายกรณีปัญหา เช่น ปัญหาป่าไม้ ที่ดิน สิ่งแวดล้อม หรือปัญหาการประกอบอาชีพ ซึ่งการต่อรองทางการเมืองจะทำให้ชาวบ้านลดความกลัวและกล้าแสดงออกต่อผู้มีอำนาจหรือกลุ่มทุนมากขึ้น

6. ศักยภาพของผู้นำชาวบ้าน ผู้นำถือว่ามีความสำคัญอย่างสูง อาจประกอบไปด้วยผู้นำทางความคิด ผู้นำทางด้านศีลธรรม ผู้นำทางด้านอาชีพหรือเทคนิคการปฏิบัติ ผู้นำที่สามารถประยุกต์และประสานงานกับทางราชการและเอกชน รวมทั้งประสานงานภายในหมู่บ้าน ศักยภาพของผู้นำต่าง ๆ เหล่านี้ มีอยู่จริงและได้รับการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ

กาญจนา แก้วเทพ (2540 : 53 - 59) เสนอเรื่องความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนอาจพิจารณาได้ดังนี้

ตัวบุคคลหรือทุนมนุษย์

สิ่งที่บ่งบอกความเข้มแข็งของชุมชน คือ การเจริญเติบโตในเชิงปริมาณและคุณภาพขององค์กร นั่นคือ มีสมาชิกเพิ่มขึ้น และมีการสืบทอดคนรุ่นใหม่ ๆ เข้ามารับผิดชอบต่อภาระงาน ส่วนในมิติเชิงคุณภาพดูได้จากความรู้ความสามารถและทักษะรวมทั้งความคิดและพลังแห่งศีลธรรมทั้งของสมาชิกและผู้นำ ผู้นำอาจดูได้จากความสามารถและการประสานผลประโยชน์ สิ่งสำคัญที่ต้องดูอีกอย่างคือพลังสร้างสรรค์ของสมาชิกในการคิดค้นและทำกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวาและความต่อเนื่อง

ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม

ผลงานหรือกิจกรรมของกลุ่มมีความต่อเนื่องดำเนินการอย่างเป็นเครือข่าย และขยายกิจกรรมใหม่ ๆ นอกจากนี้ พิจารณาได้จากความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่องค์กรเผชิญในภาวะวิกฤต

ปริมาณและคุณภาพของทุนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์หรือสภาพแวดล้อม

พิจารณาจากปริมาณของวัตถุที่เพิ่มมากขึ้นหรือได้มา เช่น กลุ่มวัว ควาย มีวัว ควาย เพิ่มขึ้น กลุ่มสมุนไพรมีการรักษาพันธุ์พืชและป่าตามธรรมชาติ เป็นต้น ส่วนมิติเชิงคุณภาพพิจารณาจากความยั่งยืนของทุน เช่น ระบบการบริหารจัดการที่ทำให้สามารถเพิ่มวัตถุและสภาพแวดล้อมที่เป็นทุน เป็นต้น

ทุนเพื่อนหรือเครือข่าย

การมีเครือข่ายสมาชิกหรือกิจกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเห็นถึงศักยภาพในการระดมทุนในแง่ปริมาณอาจดูได้จากเครือข่ายสมาชิกที่มีกว้างขวางมากขึ้น ในแง่คุณภาพดูได้จากความสามารถในการจัดการกับเครือข่ายในลักษณะของความร่วมมือในการปฏิบัติ และลักษณะของอำนาจในการเจรจาต่อรองหรือประสานงาน

สถานภาพขององค์กรชุมชน

ซึ่งองค์ประกอบหนึ่งถึงสี่ เป็นเพียงการพิจารณาจากองค์กร ชุมชนเท่านั้น การพิจารณาศักยภาพควรอ้างอิงจากภายนอกด้วย นั่นคือ การประเมินการยอมรับต่อองค์กรชุมชนจากกลุ่มบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องว่าให้การยอมรับในเรื่องอะไร และมากน้อยแค่ไหน

นอกจากนี้ยังเสนอว่าการพิจารณาความเข้มแข็งของชุมชน หากมองในมุมกว้างแล้วน่าจะพิจารณาถึงขีดความสามารถของชุมชนในการควบคุมตัวแปรที่ควบคุมไม่ได้ เช่น การกำหนดราคาขาย การอยากให้ลูกหลานอยู่ในหมู่บ้าน กรรมสิทธิ์ในที่ดินและป่าชุมชน โดยมีความสามารถในการควบคุมได้มากยิ่งขึ้น

ขนิษฐา กาญจนสังสินนท์ (2542 : 15) ได้กล่าวถึงลักษณะชุมชนที่มีความเข้มแข็งไว้ ดังนี้

1. สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นว่าตนเองและคนในชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองได้
2. สมาชิกของชุมชนรักที่จะพึ่งตนเอง มีความเอื้ออาทร รักห่วงใยกัน และพร้อมที่จะจัดการกับปัญหาของตนเองและชุมชนร่วมกัน
3. สมาชิกเลือกผู้นำชุมชนผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้แทนชุมชนด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง
4. สมาชิกทุกคนมีการตัดสินใจและทำงานร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนเป็นวิถีชีวิตของชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนร่วมผลักดันอย่างแข็งขัน

5. สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมประเมินสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมกำหนดอนาคตของชุมชน ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชน

6. สมาชิกชุมชนเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองและชุมชน จากการเข้าร่วมเวทีชาวบ้านและการทำงานร่วมกัน

7. มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกด้าน โดยมุ่งพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน

8. การพึ่งภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

9. มีเครือข่ายความร่วมมือกับหมู่บ้าน/ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงาน และบุคคลต่าง ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบเพื่อนแท้

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทย์พงษ์ (อ้างถึงใน บุนนาค ตีวกุล 2543 : 64 - 65) ได้วิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้

1. โครงสร้างทางสังคมแนวนอน หมายถึง สัมพันธภาพทางอำนาจในชุมชนที่เท่าเทียมกัน อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรหรือโอกาสในชุมชนไม่แตกต่างกัน เงื่อนไขนี้เป็นปัจจัยทำให้เกิดความรักความสามัคคี ก่อให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวาง

2. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ การผลิต การบริโภค การสะสมและการกระจายส่วนเกิน ประชาชนมีสิทธิและอำนาจในการเข้าถึงและการจัดการทรัพยากร มีรูปแบบการผลิตที่สนองความต้องการของตนเป็นหลัก และเชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์ การบริโภคเน้นการพออยู่พอกิน ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ไม่สะสมมากแต่มีการกระจายส่วนเกินสู่ญาติมิตรและสังคม ในรูปการแบ่งปัน การทำบุญ การชำระภาษี

3. ค่านิยมทางศาสนา หรืออุดมการณ์ในการใช้ชีวิต ความเชื่อในเรื่องกรรม การเคารพนบนอบต่อธรรมชาติในฐานะเป็นจิตวิญญาณ เอื้อให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพ

4. การเรียนรู้เพื่อชีวิต กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมจากครอบครัววัด สถานประกอบการ โดยการสังเกต ฟัง ถาม ทดลองทำ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นการเรียนรู้ที่นำมาสู่การปฏิบัติจริง

5. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน เกิดขึ้นได้หลายเงื่อนไข เช่น การประพัตินในกรอบของศีลธรรม การเป็นผู้ต่อสู้เพื่อชุมชนหรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านความรู้ชุมชนที่มีโครงสร้างทางสังคมแนวนอนจะเกิดผู้นำตามธรรมชาติอย่างหลากหลายตามกิจกรรมที่เกิดขึ้นและมีการทำงานในรูปการปรึกษาหารือแสวงหาความร่วมมือในการแก้ปัญหา

6. ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม สิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรม คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลในชุมชน เปรียบเสมือนระบบความมั่นคงและสวัสดิการชุมชน สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดผ่านระบบ

ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง มีกฎเกณฑ์ แบบแผนดำเนินชีวิตร่วมกัน ชุมชนที่มีความแน่นแฟ้นจะมีพลังสามารถจัดการแก้ไขปัญหาก็ได้อย่างดี

7. กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นสถานที่พบปะของชุมชนวิถีชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ หรือกระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยน

ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อรูปแบบต่าง ๆ ล้วนเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปรัชญาหารือกัน อันจะนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้อย่างรวดเร็วทันเหตุการณ์

นอกจากนี้ ชีระพงษ์ แก้วหาญ (2543 : 126 - 127) ยังนำหลักการพิจารณาถึงพลังสร้างสรรค์ชุมชน คือ พลังคน พลังกลุ่ม พลังทุน พลังธุรกิจ พลังเอื้ออาทร และพลังการเรียนรู้และการสื่อสารมาประกอบใช้ ดังนี้

1. จำนวนประชากรที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มในชุมชนต่อประชากรทั้งหมด
2. จำนวนครอบครัวที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้และเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มหรือชุมชน
3. จำนวนแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมสาธารณะและเกิดจากการมีส่วนร่วมริเริ่มโดยชุมชน
4. การจัดการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เช่น ความถี่ของการพูดหรือสนทนาอย่างพินิจพิเคราะห์ การร่วมกิจกรรมสาธารณะ การกระจายข่าวสาร การร่วมตรวจสอบติดตามประเมินผล การพัฒนาและบาทบาทการมีส่วนร่วมของผู้หญิง เด็ก และเยาวชน
5. จำนวนผู้นำตามธรรมชาติและจำนวนผู้นำที่มีความรู้ความสามารถต่อประชากร
6. อัตราเพิ่มของจำนวนเงินออมของชุมชน
7. จำนวนองค์กรธุรกิจที่องค์กรชุมชนเป็นเจ้าของและอัตราการเพิ่มรายได้ของธุรกิจที่องค์กรชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน
8. การกระจายสวัสดิการที่เป็นธรรมแก่ประชาชนทุกคนในชุมชนและอัตราเพิ่มของสวัสดิการเพื่อคนในชุมชน
9. จำนวนการเป็นสมาชิกองค์กรภายนอกชุมชนและความสามารถในการประสานงานพัฒนากับภายนอกชุมชน
10. อัตราการเพิ่มขึ้นหรือลดลง รวมทั้งคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนดูแล
11. การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชุมชน
12. ชุมชนมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2543 : 19 - 21) ยังได้วิเคราะห์ว่าองค์ประกอบของประชาสังคม น่าจะประกอบด้วย

1. จิตสำนึกประชาคม (Civil consciousness) หมายถึง ความคิดและความยอมรับในเรื่องการรวมตัวกันอย่างอิสระด้วยความรัก ความเอื้ออาทร การยอมรับในความคิดเห็นของกันและกันในด้านที่จะเรียนรู้ร่วมกัน หรือแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่เพื่อสังคมร่วมกัน การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะร่วมคิด ร่วมระดมทรัพยากร ร่วมปฏิบัติ รวมทั้งร่วมรับผิดชอบผลของการปฏิบัติเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (horizontal) มีอิสระและมีการเรียนรู้ร่วมกัน

2. โครงสร้างองค์กรประชาสังคม (Civil organization) หมายถึง การรวมตัวกันซึ่งอาจเป็นองค์กรที่เป็นทางการ (นิติบุคคล) หรือไม่เป็นทางการก็ได้ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเฉพาะคราวหรือบางครั้งเฉพาะเรื่องหรือต่อเนื่อง สมาชิกของกลุ่มสมัครใจและอาสาที่จะทำงานร่วมกันในฐานะพลเมือง ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลในภาครัฐ ภาคธุรกิจ ประชาชนหรืออื่น ๆ เข้ามาทำงานเพื่อสังคมไม่จำกัดรูปแบบ เช่น องค์กรสาธารณะในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมูลนิธิ สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ ประเด็นสำคัญอยู่ที่ต้องมีจิตสำนึกประชาสังคมครบถ้วน และการมีองค์กรหรือสถาบัน หมายถึง มีการจัดระบบการจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของสังคมที่สร้างสรรค์ประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม คือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการสัมพันธ์กันด้วยความสมานฉันท์ ปราศจากการครอบงำจากอำนาจรัฐ และอำนาจทุน

3. เครือข่ายประชาสังคม (Civil network) หมายถึง โครงสร้างและกระบวนการซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ปัจจัยสำคัญของเครือข่ายประชาสังคมคือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการสัมพันธ์กันด้วยความสมานฉันท์ เครือข่ายจะช่วยรวมพลังแห่งจิตสำนึกของสมาชิกและองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ ให้เกิดเป็น “อำนาจที่สาม” คือ พลังของสังคมที่มีความเข้มแข็งในสังคมขึ้นมา

ประเวศ วะสี (2540 : 9 - 10) สิ่งที่จะสะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย พลังสร้างสรรค์ภายในชุมชน 6 ประการ คือ พลังคน พลังกลุ่ม พลังทุน พลังธุรกิจ พลังเอื้ออาทรและพลังการเรียนรู้ กล่าวคือ

1. ชุมชนมีผู้นำที่มีความสามารถเป็นผู้นำทางธรรมชาติ มีใช้ผู้นำทางอำนาจ
2. ชุมชนมีการรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม
3. ชุมชนสามารถเป็นเจ้าของกิจกรรมร่วมกัน และดำเนินการโดยมีผลตอบแทน
4. ชุมชนมีเงินออมและสวัสดิการอันเป็นหลักประกันความมั่นคงแห่งชีวิต
5. ชุมชนมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอก

ประเวศ วะสี (2541 : 14 - 16) สำหรับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้และมีความสุข คือ การทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน ในการ

กระทำบางอย่าง ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะ การรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กระจายกระจายกันก็ได้ แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร (Community Organization) และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อย ๆ ขึ้น (Community Network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กันในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้งด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น (Civil Community) ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะ ดังนี้

1. มีจิตสำนึกชุมชน (Community Conscienciousness) หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ กับบุคคลอื่น ๆ อย่างเท่าเทียมกันและมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกันและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น

2. มีจิตวิญญาณชุมชน (Community Spirituality) คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดี เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงเห่นชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด เครือญาติ หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีจิตวิญญาณชุมชนทำให้เกิดความปิติความสุขอย่างล้นเหลือ และเกิดพลังอย่างมหัศจรรย์ เป็นพลังเยียวยา (Healing Power) ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข จิตวิญญาณชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้ว ยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่น ๆ อีกด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจแข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะร่วมพลังกัน เพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

3. เป็นชุมชนเรียนรู้ (Community Learning) คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวสารในด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชน และความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติ หรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกันหรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกันเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การเป็นชุมชนเรียนรู้ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จัดร่วมกันพัฒนาชุมชนของตน

4. มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกันเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

5. มีการจัดการชุมชนที่ดี (Community Management) คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้วางแผนจัดกระบวนการดำเนินงานและประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

6. มีเครือข่ายชุมชน (Community Network) คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและจิตวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

7. มีภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก ให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความเป็นหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผลักตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุปผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือ ผู้ที่เชื่อมประสานแนวความคิดต่าง ๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

8. เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ (Community Self - reliance) คือ สมาชิกและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่าง ๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึ่งประสงค์

9. เป็นชุมชนสงบสุข (Peaceful Community) ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรมและมีความสุข เมื่อคนมาร่วมกันเป็นชุมชนและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

10. เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปได้โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544 : 156 - 157) กล่าวถึง ศักยภาพของชุมชน หมายถึง พลังอำนาจในการปกป้องทรัพย์สินส่วนรวม และความสามารถในการแก้ไขขัดแย้งในการควบคุมและจัดการทรัพยากรของส่วนรวม

ไพโรจน์ ภัทรนุกูล (2545 : 16) กล่าวถึง แนวทางในการสร้างประชาคม/ประชาสังคม เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนว่าขึ้นกับเงื่อนไข ดังนี้

1. ความเป็นชุมชนที่แท้จริง ซึ่งอาจเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากวิกฤตการณ์ (community by crisis) หรือชุมชนที่เป็นผลจากความปรารถนาาร่วมกันของสังคม (community by design)

2. มีจิตวิญญาณและความรับผิดชอบ

3. มีองค์ความรู้ มีภูมิปัญญา โดยเฉพาะบนรากฐานของภูมิปัญญาตะวันออกหรือภูมิปัญญาแบบไทย ๆ ที่มีพุทธปัญญาเป็นแก่น ซึ่งเชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน

4. มีพื้นที่สาธารณะ (public space) เพื่อการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรม

5. มีสื่อท้องถิ่นเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ขยายความคิด ความรับรู้และยกระดับจิตสำนึกสาธารณะ (public consciousness) ให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงภาระหน้าที่

6. ต้องสร้างความรู้คู่การปฏิบัติโดยนำองค์ความรู้มาปรับใช้ให้เกิดการเรียนรู้ ร่วมคิดและตัดสินใจแก้ปัญหาในทางปฏิบัติ

การเป็นชุมชนเข้มแข็ง ต้องสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้น การศึกษาเรื่องนี้จึงได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกันหลายท่าน ดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534 : 18) ได้กล่าวไว้ในทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนว่า การพึ่งตนเองหมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคงสมบูรณ์โดยภาวะการณ์พึ่งตนเองมีลักษณะพลวัตร (dynamic) ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาเทียบได้กับความสมดุลเคลื่อนที่ (moving equilibrium) และการที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องมีการพึ่งตนเองได้ ดังนี้

1. พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (economic self - reliance) หมายถึงชุมชนที่สามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจคนในชุมชนมีอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ มีรายได้พอเพียงสามารถซื้อหาปัจจัยหลักเพื่อการดำรงชีพได้

2. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (social - cultural self - reliance) หมายถึงชุมชนสามารถรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นโดยมีปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษา การสื่อสารระหว่างกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกัน การมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง

3. พึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (technology self - reliance) หมายถึงชุมชนสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเครื่องมือ เทคโนโลยีสำหรับการดำเนินกิจกรรมผลิตสินค้า และบริการ รวมถึงการติดต่อสื่อสารกับภายนอก

4. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (social - cultural self - reliance) หมายถึงชุมชนสามารถรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นโดยมีปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษา การสื่อสารระหว่างกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกัน การมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง

5. พึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (psychological self - reliance) หมายถึงชุมชนมีบุคคลที่มีจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นใจว่าจะช่วยตนเองได้พึ่งตนเองได้ สามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ และสามารถหาเลี้ยงชีพและพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

ไพโรจน์ ภัทรนุกูล (2545 : 9) ให้ความหมายการพึ่งตนเองว่ามีความหมายเป็นเชิงสัมพัทธ์ (relative) คือเป็นการพึ่งตนเองที่ไม่นำไปสู่การพึ่งพา

(dependence หรือ dependency) ความหมายของการพึ่งตนเองในเชิงสัมพันธ์ คือการพึ่งตนเอง ในขณะที่พึ่งพาผู้อื่นเป็นการพึ่งพาที่ไม่นำไปสู่การพึ่งพาในสังคมพัฒนา การพึ่งตนเองสะท้อนถึง การตระหนักในศักยภาพของคนในการที่จะต่อสู้กับระบบที่ครอบงำการแสวงหาทางเลือกใหม่ด้าน กระแสอันเป็นพันนาการและหมายรวมถึงพอใจในชีวิตที่เรียบง่าย ภาวภูมิใจในวัฒนธรรมแบบ แผนประเพณีที่ดีงามการพึ่งตนเองที่แท้จริงคือการพึ่งพากันและกันอย่างยุติธรรมและสันติส่งเสริม คุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ดังนั้นการพึ่งตนเองเป็นภาวะที่มีใช้ลักษณะสมบูรณ์ (absolute) ซึ่งหมายความว่า การพึ่งตนเองนั้นหมายถึงการพึ่งพาผู้อื่นเช่นกัน แต่เป็นการพึ่งพาอาศัยกัน (interdependence) มากกว่าการพึ่งพา (dependence) สำหรับองค์ประกอบที่นำไปสู่การพึ่งตนเองประกอบด้วย

1. ประชาชนมีความสามารถคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง (self - determination)
2. ประชาชนทุกคนถือว่าเป็นผู้มีศักยภาพในตนเอง และสามารถนำศักยภาพนั้นๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม
4. มีพื้นฐานความคิดความเชื่อว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นผู้มีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

ณรงค์ เพชรประเสริฐ (อ้างถึงใน ไพโรจน์ ภัทรนุกูล 2545 : 6) ให้ความหมายของการพึ่งตนเองของชุมชน โดยพิจารณาจากรูปแบบการผลิตว่าชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้มี 2 ระดับ คือ

1. ชุมชนที่มีการผลิตพอเลี้ยงชีพ (Sufficient) เป็นการผลิตทุกอย่างพอกินพอใช้ อาศัยทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนให้เลี้ยงตนเองได้ แต่ไม่สามารถผลิตอะไรได้มากเพราะด้อยวิทยาการการผลิต

2. ชุมชนที่ผลิตทุกอย่างได้เพียงพอแล้วยังมีผลผลิตเหลือและนำผลผลิตส่วนที่เหลือไปแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างอื่นมา ซึ่งเป็นรูปแบบการผลิตเพื่อการพึ่งตนเองที่ดีที่สุดและไม่เป็นการปิดบังตัวเองจากการค้าการตลาด เพราะจะต้องมีความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งอาศัยกัน ทำนองน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าในการแลกเปลี่ยนผลผลิตส่วนเกินของตนกับคนอื่น

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (อ้างถึงใน ไพโรจน์ ภัทรนุกูล 2545 : 9) ระบุเงื่อนไขที่ทำให้การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองประสบผลสำเร็จประกอบด้วย 6 ประการ คือ

1. การพัฒนาแบบกลุ่ม (collective) หมายถึงเงื่อนไขที่จะต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมที่จะทำมากพอ
2. มีจิตสำนึกที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (mutual aid) เป็นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนร่วมกันซึ่งสัมพันธ์กับความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy)
3. เป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้านและการกำหนดชะตากรรมของตนเองได้
4. มีการผลิตซ้ำจิตสำนึกและมีการถ่ายทอดจิตสำนึกไปสู่คนรุ่นต่อไปในชุมชน

5. ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์ คือการรวมตัวกันในกลุ่มย่อยในระดับชาวบ้านและหมู่บ้าน เหล่านี้สามารถที่จะรวมกันเป็นสหพันธ์ โดยที่แต่ละหน่วยย่อยคือ หมู่บ้านจะต้องมีความเป็นตัวของตัวเองหรือมีเอกลักษณ์และความเป็นอิสระในขณะที่มารวมอยู่ในสหพันธ์ ด้วย

6. มีการประสานทางวัฒนธรรมกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมด้วย เช่น ชนชั้นกลาง กลุ่มคนที่เสียเปรียบในเมือง อันจะทำให้แนวคิดการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชาวบ้านมีพลังมากขึ้น

เศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (self - sufficient economy) ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชนจนถึงรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้าต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันที่ดีพอสมควรต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริตและมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2545) ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดหลักซึ่งจะเป็นหนทางในการพ้นจากวิกฤต โดยได้ทรงพระราชทานให้พสกนิกรให้ปฏิบัติชีวิตเรียบง่ายตาม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อที่จะสามารถอยู่รอดจากวิกฤตโดยทรงตรัสย้ำว่า “ถ้าเรารู้จักคำว่า พอเราก็จะไม่ลำบากจากความโลภและจะไม่ไปทำลายทรัพยากร ไม่สร้างปัญหาให้ผู้อื่นเดือดร้อน” โดยความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจชุมชน หมายความว่าให้พอเพียงเริ่มด้วยพอมีพอกินในหมู่บ้านในชุมชนและมีการพัฒนามีการแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด ประเทศ

สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกิน หมายความว่า อิ่มชู้ตัวเองได้ ให้มีพอเพียงแก่ตัวเอง” (พระราชดำรัสพระราชทานเมื่อ วันที่ 4 ธันวาคม 2540)

ประเวศ วะสี (2542 : 8) กล่าวถึงเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง มองว่าการพึ่งตนเองได้ คือความเข้มแข็ง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องสร้างความเข้มแข็งจากฐานล่าง กล่าวคือ เป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรมเพราะจุดแข็งที่สุดของเราคือวัฒนธรรมไทย โดยที่วัฒนธรรมหมายถึงวิถีชีวิต ทั้งหมดจึงรวมความเชื่อระบบคุณค่า อาชีพ การกิน การอยู่ การแต่งกาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ และ

วิธีแก้ไขปัญหา การดำรงรักษาสุขภาพหรือการแพทย์พื้นบ้าน การสร้างความเข้มแข็งจึงเป็นต้องมี เศรษฐกิจบูรณาการหรือเป็นองค์รวมคือเป็นเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง และความเข้มแข็งมีความ เชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และ การเมืองพร้อมกันไปในตัว เศรษฐกิจแบบนี้จะทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นมา ครอบคลุมอบอุ่นชุมชนเข้มแข็งมีการอนุรักษ์และพัฒนา วัฒนธรรมพร้อม ๆ กับความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและการพัฒนาจิตใจ

สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2541 : 12) ให้ความสำคัญกับแนวทางเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดย วิเคราะห์ถึงแนวทางปรัชญาเศรษฐศาสตร์สองกระแสในภาวะวิกฤต กล่าวคือ กระแสแรกทฤษฎี เศรษฐศาสตร์แบบโลกาภิวัตน์ซึ่งมีบทบาทครอบงำเศรษฐกิจไทยมาช้านาน แนวทางนี้ กล่าวถึงลัทธิเสรี นิยมใหม่ที่เน้นการค้า การลงทุนและการบริหารระหว่างประเทศอย่างเสรี การให้ ความสำคัญเรื่อง “เงิน” หรือ “ทุน” แต่ละเลยเรื่อง “คน” กระแสที่สองคือแนวทางคิดเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองโดยมี ทศนะว่าภายใต้ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในปัจจุบันมีเพียงแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจ ชุมชนแบบพึ่งตนเอง เท่านั้นที่กล้าให้คำมั่นสัญญาว่า เกษตรกรที่ดำรงการผลิตและดำรงชีพตาม แนวทางนี้จะไม่เพียงพอแต่ “พออยู่พอกิน” ในระยะเริ่มต้นเท่านั้นแต่จะ “มั่งมี ศรีสุข” ในระยะต่อไปด้วย

ไพโรจน์ ภัทรนุกูล ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามกระแสพระราชดำรัส ความ พอเพียงมิได้มีความหมายในแง่ เศรษฐศาสตร์แต่เพียงด้านเดียวแต่มีความหมายเชิงปรัชญา จริยธรรม คุณค่าและปทัสถานทาง พฤติกรรมสำหรับดำเนินชีวิตทุก ๆ ด้านอีกด้วย เป็นปรัชญาการพัฒนาที่เน้น ทางสายกลาง เป็น มัชฌิมพัฒนา เป็นความพอเพียงที่มีพลวัตร (dynamic) และมีแง่มุมทางด้าน ปรัชญาและด้าน เศรษฐศาสตร์ คือหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ จะต้องมียุทธวิธีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกภายใน และสามารถ พึ่งตนเองได้

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในปัจจุบัน กระแสโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยมมีอำนาจและสร้างความเปี่ยงเบนในการพัฒนา ประเทศให้เป็นไปตามกระแสจากประเทศที่พัฒนาแล้วไม่ว่าจะเป็นประเทศจากฝั่งตะวันตกหรือประเทศ ในกลุ่มเอเชียตะวันออก ภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของการเป็นเอกลักษณ์ของไทย การ สร้างสรรค์ของคนที่รวมกันเป็นวัฒนธรรมไทยถูกละเลยและแทนที่ด้วยเทคโนโลยีจากภายนอก แม้ในว่าใน ขณะนี้รัฐบาลมีความพยายามจะนำทุนทางวัฒนธรรม ก็คือ ภูมิปัญญาไทย มาใช้ประโยชน์เพื่อกระตุ้น เศรษฐกิจและส่งเสริมการอนุรักษ์ สืบสานนั้น ความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งรวมถึงองค์ความรู้ ทักษะ การ ปฏิบัติ การเป็นสัญลักษณ์ คุณค่าและความภาคภูมิใจไม่ได้มีการนำมาถ่ายทอด อนุรักษ์ สืบสานไปพร้อม กัน จึงทำให้เกิดการนำภูมิปัญญามาใช้อย่างขาดความรู้สึกลึกและจิตวิญญาณที่บรรพบุรุษได้คิดค้น สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและของชาติ มาสู่รุ่นลูกหลานใน ปัจจุบัน (สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์, 2555, น. 2)

แนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หรือการพัฒนากระแสหลักในแบบทุนนิยมจะ “ถูกเลือก” ว่าเป็นหนทางการพัฒนาที่ดีที่สุด จนสามารถครองความคิดจิตใจของคนส่วนใหญ่ได้อย่างเหนียวแน่น จนมีผลทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมายในสังคมชนบทของไทย เป็นต้นเหตุให้มีผู้คนจำนวนมากมายในหลายประเทศออกมาเคลื่อนไหวประท้วงและต่อต้านแนวทางการพัฒนากระแสหลัก เนื่องจากแนวทางการพัฒนาดังกล่าว สร้างผลกระทบมากมายต่อชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร ปัญหาความยากจน ความแตกต่างระหว่างรายได้ของคนจนและคนรวย ความแตกต่างระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท รวมทั้งปัญหาที่เกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจ ล้วนเป็นผลพวงมาจากทิศทางการพัฒนาที่ผ่านมา ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากชาวบ้านขาดการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ จัดสรรทรัพยากร โดยการแบ่งปันอำนาจแก่ชาวบ้าน จึงจะเกิดการพัฒนายั่งยืน อาจเรียกได้ว่าเป็นยุคแห่งการปะทะกันระหว่าง การพัฒนากระแสหลักของโลกกับกระแสรอง หรือแนวทางการพัฒนาของท้องถิ่น ซึ่งหลายฝ่ายไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการ หรือกระแสสังคมได้ตระหนักและหันมาให้ความสนใจกับการพัฒนาแบบทางเลือก (Alternative Development) หรือการพัฒนากระแสรองมากขึ้น (Goldma, A.I., 1999, p. 46) โดยให้ความสนใจกับภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมชนบท ดังนั้นประเด็นของการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้น จึงถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงมากที่สุดในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นจากภาครัฐภาคเอกชนและภาคประชาสังคม นำมาเพื่อใช้ในการจัดการแก้ไขกับปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น อย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคม และฐานทรัพยากรของชุมชนด้วย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550, น.40)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นความรู้ที่เป็นองค์รวม ซึ่งรวบรวมความรู้ต่าง ๆ ให้มาสัมพันธ์กันจนเกิดมิติ รอบด้าน สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความใฝ่ฝัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว คนในชุมชนท้องถิ่นและจารีตประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของคนในสังคมนั้น เป็นสรรพวิชาความรู้ทั้งหมดที่ชุมชนท้องถิ่นใช้แก้ปัญหาหรือจรรโลงชีวิต ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเลี้ยงชีพหรือประโยชน์ด้านอื่น ๆ ในการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและปัจเจกชน ซึ่งความสำคัญดังกล่าวได้รับความสนใจจากองค์กรต่าง ๆ เช่น องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชนและองค์กรชุมชนท้องถิ่น หรือองค์กรชาวบ้าน เพื่อให้คนไทยได้หันมาทำความเข้าใจภูมิหลังและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น หาใช่จะทวนกระแสความเจริญหันกลับไปหลงใหลได้ปลื้มกับชีวิตในอดีตก็หาไม่ แต่เป็นปฏิกิริยาเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้คนไทยสังคมไทย ดำรงอยู่และก้าวหน้าต่อไปอย่างมีดุลยภาพให้ทันโลก (Orburn, F. William, 1963, p. 81) ขณะเดียวกันก็เป็นตัวของตัวเองอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของเราเอง ในการพัฒนาคนหรือให้การศึกษากับคนเพื่อก้าวไปในอนาคต ไม่เพียงแต่เราจะต้องรอบรู้วิทยาการใหม่ ๆ เท่านั้น เราจำเป็นต้องรู้จักตนเอง เข้าใจภูมิปัญญาของเราเอง มีฐานรากพื้นเพทางวัฒนธรรม อันได้สั่งสมสืบสานกันมาช้านาน และบัดนี้ก็ยังงอกเงยไม่รู้จักจบ เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาอย่างมีศักดิ์ศรีบนแนวทางผสมผสาน “ของดี” ที่เรามีอยู่เป็นทุน กับ “ของใหม่” ที่เราเลือกแล้วว่าเหมาะแก่เรา (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2551, น.51)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในบทที่ 3 นี้จะกล่าวถึงขั้นการพัฒนากลยุทธ์ของแผนการวิจัย การเสริมสร้างปัจจัยความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการและอุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ผู้พิการทางสายตาหรือคนตาบอด ที่เป็นสมาชิกสมาคมในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 30 คน รวมตอบแบบสอบถามความพึงพอใจของงานวิจัยในครั้งนี้

3.1 กลยุทธ์ของแผนงานวิจัย

แผนงานวิจัยนี้ได้แบ่งงานวิจัยเพื่อนำไปสู่พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน คือ การพัฒนาภูมิปัญญาสำหรับกลุ่มผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ , การพัฒนาหนังสือเสียงภาษาอังกฤษเพื่อปฏิสัมพันธ์สำหรับเด็กพิการทางสายตาด้วย และ การสร้างยุทธศาสตร์วิธีการนวดแผนไทยสำหรับผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อพัฒนาทางอาชีพ การส่งเสริมด้านภาษาอังกฤษ และการปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของผู้พิการด้วยโอกาสทางสายตา องค์ความรู้นี้มีเป้าหมายสำหรับผู้พิการทางสายตา

3.2 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 30 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลสำหรับการทำวิจัยครั้งนี้ คือแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยยึดแนวคิด ทฤษฎี เอกสารที่เกี่ยวข้องโดยสร้างแบบสอบถาม ซึ่งมีโครงสร้างแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเลือกตอบ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในเรื่อง เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ สถานภาพสมรส โดยลักษณะคำถามเป็นแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามสัมภาษณ์ เกี่ยวกับเข้าร่วมกิจกรรมเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคม ความสนใจรับข่าวสารด้านอาชีพ โดยคำถามมีให้เลือกตอบ 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับกลยุทธ์การวิจัยคือ งานวิจัยเพื่อนำไปสู่พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้ง 3 ด้านคือ การพัฒนาภูมิปัญญาสำหรับกลุ่มผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ , การพัฒนาหนังสือเสียงภาษาอังกฤษเพื่อปฏิสัมพันธ์สำหรับเด็กพิการทางสายตาด้วย และ การสร้างยุทธศาสตร์วิธีการนวดแผนไทยสำหรับผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยคำถามมีให้เลือกตอบ 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลดังนี้

3.4.1 โดยศึกษาทฤษฎี เอกสาร ข้อมูล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษา

3.4.2 นำแบบสอบถาม ไปสอบถามกับผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์

แบบสอบถามแบบมาตราประมาณค่า (rating scale) การตอบแบบสอบถามนี้ มีการกำหนดตัวเลือกไว้ 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยการกำหนดเกณฑ์การใช้คะแนนดังนี้

5	หมายถึง	ระดับ ดีมาก
4	หมายถึง	ระดับ ดี
3	หมายถึง	ระดับ ปานกลาง
2	หมายถึง	ระดับ พอใจ
1	หมายถึง	ระดับ ควรปรับปรุง

โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและแจกแจงความถี่ของแบบสอบถาม เพื่อหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง การแปลความหมายค่าเฉลี่ยของผลการวิเคราะห์ข้อมูล มีหลักในการพิจารณาดังนี้ (Best, 1986, p. 49)

4.51-5.00	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจมากที่สุด
3.51-4.50	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจมาก
2.51-3.50	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจปานกลาง
1.51-2.50	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจน้อย
1.00-1.50	หมายถึง	ระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด

ส่วนที่ 5 คำถามแบบสัมภาษณ์ แสดงความคิดเห็น เพื่อหาแนวทางการปรับปรุง

3.5 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาการวิจัย แบ่งการวิเคราะห์เป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (descriptive analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูล เบื้องต้นนี้ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean = $\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation = S.D.) และนำเสนอด้วยตารางแจกแจงความถี่ เพื่ออธิบายข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

1.1 ข้อมูลลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบไปด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้

1.2 การใช้ประโยชน์ของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่องานวิจัยเพื่อนำไปสู่พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นใน
จังหวัดเพชรบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน

1.3 ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่องานวิจัยเพื่อนำไปสู่พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นใน
จังหวัดเพชรบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การเสริมสร้างปัจจัยความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อนำไปสู่พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน การพัฒนาภูมิปัญญาสำหรับกลุ่มผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ , การพัฒนาหนังสือเสียงภาษาอังกฤษเพื่อปฏิสัมพันธ์สำหรับเด็กพิการทางสายตาด้วย และ การสร้างยุทธศาสตร์วิธีการนวดแผนไทยสำหรับผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อพัฒนาทางอาชีพ การส่งเสริมด้านภาษาอังกฤษ และการปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของผู้พิการด้วยโอกาสทางสายตา องค์ความรู้นี้มีเป้าหมายสำหรับผู้พิการทางสายตา มีผลการวิจัยดังนี้

4.1 ผลการศึกษาความพึงพอใจ

ผลการตอบแบบสอบถามเพชรบูรณ์ เพื่อนำไปสู่พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน การพัฒนาภูมิปัญญาสำหรับกลุ่มผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ , การพัฒนาหนังสือเสียงภาษาอังกฤษเพื่อปฏิสัมพันธ์สำหรับเด็กพิการทางสายตาด้วย และ การสร้างยุทธศาสตร์วิธีการนวดแผนไทยสำหรับผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อพัฒนาทางอาชีพ การส่งเสริมด้านภาษาอังกฤษ และการปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของผู้พิการด้วยโอกาสทางสายตา องค์ความรู้นี้มีเป้าหมายสำหรับผู้พิการทางสายตา แสดงดังนี้

ตารางที่ 4.1 จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลลักษณะประชากร จำแนกเพศ

เพศ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ชาย	18	60
หญิง	12	40
รวม	30	100

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ส่วนใหญ่เป็นผู้ชายจำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 60 เป็นเพศหญิงจำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 40 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.2 จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลลักษณะประชากร จำแนกอายุ

เพศ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
21 – 35 ปี	2	6.66
26 – 30 ปี	3	10
31 – 35 ปี	5	16.66
35 ปีขึ้นไป	20	66.66
รวม	30	100

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ส่วนใหญ่อายุ 35 ปีขึ้นไป จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 66.66 รองลงมา คือ อายุ 31 – 35 ปี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.66 อายุ 26 – 30 ปี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10 อายุ 21- 35 ปี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.66 และอายุต่ำกว่า 21 ปี จำนวน 0 คน คิดเป็นร้อยละ 0

ตารางที่ 4.3 จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลลักษณะประชากร จำแนกตามรายได้

เพศ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 3,000 บาท	3	10
3,001-6,000 บาท	5	16.66
6,001-10,000 บาท	9	30
10,001 – 20,000 บาท	2	6.66
สูงกว่า 20,001 บาท	1	3.33
รวม	30	100

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ส่วนใหญ่มีรายได้ 6,001 – 10,000 บาท จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 30 รองลงมา มีรายได้ 3,001 – 6,000 บาท จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.66 มีรายได้ ต่ำกว่า 3,000 บาท จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10 มีรายได้ 10,001 – 20,000 บาท จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.66 และรายได้สูงกว่า 20,000 บาท จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.33 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.4 ผลประเมินความพึงพอใจแบบสอบถามพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

ความพึงพอใจ	$\bar{x}$	S.D	ระดับ
การพัฒนาภูมิโชนาร์ สำหรับกลุ่มผู้พิการทาง สายตาด้วยโอกาสใน จังหวัดเพชรบูรณ์	3.14	0.92	ปานกลาง
การพัฒนาหนังสือเสียง ภาษาอังกฤษเพื่อ ปฏิสัมพันธ์สำหรับเด็ก พิการทางสายตาด้วย	4.69	0.61	มากที่สุด

การสร้างยุทธศาสตร์			
วิธีการนวดแผนไทย	4.86	0.56	มากที่สุด
สำหรับผู้พิการทางสายตา			
ด้อยโอกาสในจังหวัด			
เพชรบูรณ์			
รวม	4.23	0.69	ดี

จากตารางที่ 4.4 ผลประเมินความพึงพอใจแบบสอบถามพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน ดังนี้ การพัฒนาภูมิปัญญาสำหรับกลุ่มผู้พิการทางสายตาด้อยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ , การพัฒนาหนังสือเสียงภาษาอังกฤษเพื่อปฏิสัมพันธ์สำหรับเด็กพิการทางสายตาด้วย และ การสร้างยุทธศาสตร์วิธีการนวดแผนไทยสำหรับผู้พิการทางสายตาด้อยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อพัฒนาทางอาชีพ การส่งเสริมด้านภาษาอังกฤษ และการปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของผู้พิการด้อยโอกาสทางสายตา องค์ความรู้นี้มีเป้าหมายสำหรับผู้พิการทางสายตา ภาพรวมอยู่ในระดับดี

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

จากการประเมินแบบสอบถามในบทที่ 4 การเสริมสร้างปัจจัยความเข้มแข็งของผู้พิการทางสายตาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อนำไปสู่พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน นั้นได้สรุปผลดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการตอบแบบสอบถามเพชรบูรณ์ เพื่อนำไปสู่พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดย ผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 60 เป็นเพศหญิงจำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 40 ตามลำดับ

ช่วงอายุผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ส่วนใหญ่อายุ 35 ปีขึ้นไป จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 66.66 รองลงมา คือ อายุ 31 – 35 ปี จำนวน 5 คิดเป็นร้อยละ 16.66 อายุ 26 – 30 ปี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10 และอายุ 21- 35 ปี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.66

ผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ส่วนใหญ่มีรายได้ 6,001 – 10,000 บาท จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 30 รองลงมา มีรายได้ 3,001 – 6,000 บาท จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.66 มีรายได้ ต่ำกว่า 3,000 บาท จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10 มีรายได้ 10,001 – 20,000 บาท จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.66 และรายได้สูงกว่า 20,000 บาท จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.33 ตามลำดับ

ผลประเมินความพึงพอใจแบบสอบถามพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน ดังนี้ การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับกลุ่มผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ , การพัฒนาหนังสือเสียงภาษาอังกฤษเพื่อปฏิสัมพันธ์สำหรับเด็กพิการทางสายตาด้วย และ การสร้างยุทธศาสตร์วิธีการนวดแผนไทยสำหรับผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อพัฒนาทางอาชีพ การส่งเสริมด้านภาษาอังกฤษ และการปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของผู้พิการด้วยโอกาสทางสายตา องค์ความรู้นี้มีเป้าหมายสำหรับผู้พิการทางสายตา ภาพรวมอยู่ในระดับดี ($\bar{X}$ = 4.23 ,S.D. = 0.69)

5.2 การอภิปรายผล

การวิจัยเพื่อการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับกลุ่มผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ ครั้งนี้เป็นการหาประสิทธิภาพของผลการทดลอง และประเมินความพึงพอใจจากการทดลอง โดยมีขอบเขตการทดลองการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับกลุ่มผู้พิการทางสายตาด้วยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อเลียนแบบการรับรู้เสียงของปลาโลมาและนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินในชีวิตแทนไม้เท้า ผลการทดลองวัดความพึงพอใจโดยใช้แบบสอบถามการทดลองสวมใส่ชุดสายรัดข้อมืออิเล็กทรอนิกส์ พบว่าผู้ทดลองมีความพึงพอใจอยู่ในระดับดี ($\bar{X}$ = 4.16) และ (S.D. = 0.85)

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหนังสือเสียงภาษาอังกฤษเพื่อปฏิสัมพันธ์สำหรับเด็กพิการทางสายตา ด้อยโอกาสด้วยรูปแบบแอปพลิเคชันระดับประถมศึกษาในจังหวัดเพชรบูรณ์ จากเดิมเป็นแอปพลิเคชัน นิทานสอนใจสองภาษา (Thai Fables) ทางคณะผู้วิจัยได้ปรับปรุงและพัฒนารูปแบบใหม่เป็น แอปพลิเคชันหนังสือเสียงภาษาอังกฤษ (Eng Fables) แอปพลิเคชันนิทานเสียงภาษาอังกฤษออนไลน์เพื่อ ปฏิสัมพันธ์สำหรับเด็กพิการทางสายตา ด้อยโอกาส เพื่อให้ตอบสนองกับความต้องการผู้ฟังในด้าน ปฏิสัมพันธ์สำหรับเด็กพิการทางสายตา ด้อยโอกาสมากขึ้นจึงได้พัฒนาแอปพลิเคชันหนังสือเสียง ภาษาอังกฤษ (Eng Fables) ขึ้นมา และเมื่อเข้าสู่แอปพลิเคชันบนระบบปฏิบัติการแอนดรอยด์(Android) ชื่อ Eng Fables จากนั้นจะเข้าสู่หน้าเมนูนิทานจำนวน 5 รายการเพื่อเข้าไปฟังเสียงแบบ 2 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ และ ภาษาไทย เมื่อเลือกเมนูนิทานแล้วนั้น จะเข้าสู่หน้าแอปพลิเคชันนิทาน จะประปรายด้วย ปุ่มบรรยายเสียงภาษาอังกฤษ ปุ่มหยุดบรรยายเสียง ปุ่มบรรยายเสียงภาษาไทย และปุ่มแชร์สื่อสังคม ออนไลน์(Facebook) การสร้างยุทธศาสตร์วิธีการนวดแผนไทยสำหรับผู้พิการทางสายตา ด้อยโอกาสใน จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อพัฒนาทางอาชีพ การส่งเสริมด้านภาษาอังกฤษ และการปลอดภัยในการดำเนิน ชีวิตของผู้พิการ ด้อยโอกาสทางสายตา องค์ความรู้นี้มีเป้าหมายสำหรับผู้พิการทางสายตา จาก แบบสอบถามวัดประสิทธิภาพการผลิตนิทานพื้นบ้านเสียงภาษาอังกฤษออนไลน์เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมสำหรับนักเรียนพิการทางสายตา : กรณีศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์ อภิปรายผล คือ ค่า $\bar{X} = 4.29$ ค่า S.D. = 0.67 อยู่ในระดับมาก

การสร้างยุทธศาสตร์วิธีการนวดแผนไทยสำหรับผู้พิการทางสายตา ด้อยโอกาสในจังหวัด เพชรบูรณ์ เพื่อพัฒนาทางอาชีพ แนวทางในการพัฒนาการประกอบอาชีพผู้พิการให้เกิดความเข้มแข็งได้ นั้นจำเป็นอย่างยิ่ง รัฐต้องส่งเสริมผู้พิการให้มีความรู้ด้านกฎหมายและสิทธิที่ตนเองพึงได้รับจากรัฐ การ ส่งเสริมภาวะผู้นำของกลุ่ม หน้าที่และบทบาทของสมาชิก รวมถึงจัดตั้งเป็นองค์กรที่ได้รับการยอมรับ การมีส่วนร่วมของกลุ่มสมาชิก การได้รับสวัสดิการและสามารถเข้าถึงแหล่งทุนต่างๆ จากหน่วยงาน ภาครัฐโดยได้มีการจัดโครงการอบรมการนวดแผนไทยเพื่อพัฒนาอาชีพให้ผู้ด้อยโอกาสได้ประกอบอาชีพ สุจริตและสร้างรายได้ให้ครอบครัวเป็นแกนนำชุมชนให้มีความรู้ความสามารถด้านการนวดแผนไทย สามารถไปใช้รักษาโรคเบื้องต้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

ควรทำวิจัยในเรื่องของความต้องการใช้ด้านอาชีพเพื่อส่งเสริมให้ผู้พิการทางสายตาและผู้ ด้อยโอกาสดำรงเลี้ยงชีพในชีวิตประจำวัน เนื่องจากผู้พิการทางสายตาและผู้ด้อยโอกาสมีความ หลากหลายในด้านกายภาพ ในอนาคตจะต้องพึงโครงการการอบรมตามกายภาพของผู้พิการและ ผู้ด้อยโอกาสเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาลต่อไป

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2540). การพึ่งตนเอง: ศักยภาพในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: สภาคาทอเล็กแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กรมการปกครอง. (2542). พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 และแก้ไขเพิ่มเติมถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2542). กรุงเทพฯ: อาสารักษาดินแดน
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2543). การเสริมสร้างความเข้มแข็ง. เอกสารประกอบการประชุม เชิงปฏิบัติการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาศักยภาพชุมชน.
- เกษม วาสนา. (2552). วิถีไทย. กรุงเทพฯ: เอ็ดดูเคชั่น.
- ชนิษฐา กาญจนรังสีนนท์. (2542). การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนฉบับชุมชน. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2529). บ้านกับเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สัมพันธ์.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2545) วิสาหกิจชุมชน : กลไกเศรษฐกิจฐานราก. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงฤทัย อรรถแสง. (2552). กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธีระพงษ์ แก้วหาญ. (2543) .กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: ประชาคม ประชา สังคม. พิมพ์ครั้งที่ 6 . ขอนแก่น : คลังน่านวิทยา.
- ปัญชร แก้วส่อง และคณะ. (2537). การวางแผนงานสาธารณสุข. ขอนแก่น: ภาควิชาบริหารงานสาธารณสุข คณะสาธารณสุขศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- บุญนาค ตีวกุล. (2543). ชนบทไทย : การพัฒนาสู่ประชาคม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประเวศ วะสี. (2542). เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2541). ประชาคมตำบล หมายเหตุจากนักคิด. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ไพโรจน์ ภัทธนากรกุล. (2545). ยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน : กรอบนโยบายและตัวแบบการจัดการ. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์
- สังคีต พิริยะรังสรรค์. (2541). เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ปรัชญา ฐานะและอนาคต. ใน เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: แนวความคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2534). ภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท
- สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบุลย์. (2555). บทบาทของสถานศึกษากับภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: เอ็ดดูเคชั่น.
- สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. (2551). การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาสังคมไทย รวมบทความแนวคิดทางอาชีวศึกษาและการศึกษาผู้ใหญ่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟิก จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). ภูมิปัญญาไทยกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างอาชีพ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

- _____ . (2551) นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2537). **สอนคนประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยและสำนักพิมพ์อมรินทร์
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). **ทุนสังคมกับสิทธิชุมชน. วารสารมติชน : วิคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิอำนาจและการจัดการทรัพยากร** .หน้า 127-164
- A.H. Maslow. (1943). A Theory of Human Motivation, **Psychological Review** 50(4) : 370-96
- Alderfer, Clayton P. (1969). "An empirical test of a new theory of human needs".
Organizational Behavior and Human Performance. 4 (2): 142–75
- Anita E. Woolfolk. (1995). **Educational Psychology** (Boston: Allyn and Bacon, 1995) 6" Ed.
- Blier, Helen Marie.(2002). **Like Mining for Precious Stones the Wisdom and Work of Exemplary Teachers** ,Dissertation Abstracts International. 63 : 292.
- David, C. M. (1953). **The Achievement motive**. New York : Appleton - Century – Crofts.
- Domjan, M. (1996). **The Principles of Learning and Behavior Belmont**. California: Thomson Wadsworth.
- Festiner, L. 1957. **A theory of cognitive dissonance**. Evanston, Ill.: Row, Peterson.
- Goff, Matthew James. (2002). The Worldly and Heavenly Wisdom of 4 Q
Instruction. **Dissertation Abstracts International**. 64 : 228.
- Goldma, A.I. (1999). **Knowledge in a Social world**. Oxford : Clarendon Press
- Herzberg, F. et al. (1959). **The Motivation to work**. New York: John Wiley and Sons
- Krapf , Eric. (2002). Unconventional Wisdom about Local Competition. **Dissertation Abstracts International**. 32 : 24–28
- Loudon, D. L., & Bitta, D. A. J. (1988). **Consumer Behavior: Concept and Applications** (3rd ed). New York: McGraw-Hill.
- McDougall. w. (1908). **An Introduction to Social Psychology**. Methuen & Co.
- Orburn, F. William. (1963). **Social Change**. New York : Mcgraw Hill Book.
- Schiffman, Leon G. and Kanuk Leslie Lazar . (1991). **Consumer Behavior** . 4 th. ed. New Jersey : Englewood Cliffs.
- Walter, K. (1978). **The Working Class in Welfare Capitalism**. London: Routledge & Kegan Paul.
- Watson, J. B., & Morgan, J. J. B. (1917). **Emotional reactions and psychological experimentation**. American Journal of Psychology, ,28, 163–174.
- Yough, Lee. (1996). **Toward a New concept of Local Curriculum**. Korea: Free Press.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล นายธีรภัทร กิจจาร์ักษ์
เกิดเมื่อ 24 ตุลาคม 2525
ที่อยู่ปัจจุบัน 99/326 หมู่ที่ 9 ตำบลสะเตียง อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
สถานที่ทำงาน สาขาวิชาการบริหารงานท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2548 รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
พ.ศ. 2550 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. 2560 รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

การเผยแพร่ผลงานวิจัย

พ.ศ. 2561 ธีรภัทร กิจจาร์ักษ์. 2561. การส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระให้กับ
ผู้พิการสายตาด้อยโอกาสในจังหวัดเพชรบูรณ์ : การประสานและ
การนํานโยบายไปปฏิบัติ. วารสารวิจัยและพัฒนา
สายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
วไลยอลงกรณ์ ในพระราชูปถัมภ์ปีที่ 13 ฉบับที่ 3
เดือน กันยายน – ธันวาคม พ.ศ. 2561

พ.ศ. 2561 สิริมาส หมื่นสาย, ชนสุนทร สว่างสาส์, ธีรภัทร กิจจาร์ักษ์ และสุปรียา หิรัญ
บุรณะ. 2561. สาระแก้ว Model ตัวแบบการนํานโยบายการ
ป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ไปปฏิบัติเชิงบูรณาการ.
วารสารวิจัยและพัฒนา สายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระราชูปถัมภ์ ปีที่ 13
ฉบับที่ 3 เดือน กันยายน – ธันวาคม พ.ศ. 2561